

Жамол Камол

Қадаҳ

Лирика

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1980

ББК 84Уз

К 21

Камол, Жамол.

Қадаҳ: Лирика.—Т.: Адабиёт ва санъат нашриётн,
1980.—168б.

Жамол Камол 1938 йили Бухоро область Шофиркон районидаги Чипқарон қишлоғида туғилди. Бухоро Педагогика институтининг тарих-филология факультетини тахсил олди. «Олам қирар юрагимга» (1968), «Чўққиларга ёғилди ёрду» (1970), «Тош тугён» (1972), «Ҳасан ва Ой» (1973), «Қуёш чашмаси» (1975), «Достонлар» (1978), «Тафаккур» (1979) китобларининг муаллифидир. У Ибн Сино, Шекспир, Буало, Пушкин, Райнне каби жаҳон адабиёти сиймоларининг асарларини ўзбек тилига таржима қилди.

Жамол Камол — филология фанлари кандидати, Ўзбекистон Фанлар академияси Тил ва адабиёт институтининг катта илмий ходими, ЁККИ жилдлик «Адабиёт назарияси» муаллифларидан биридир.

Камал (Камалов), Джамал. Тост. Лирика.

ББК 84Уз

К $\frac{70403-87}{M352(04)-80}$ 62-80 4702057020

ШЕЪРИЯТ

Кўл ётарди тоғларга туташ,
Мавжларига шамоллар шайдо.
Бир болакай, нигоҳи оташ,
Бўлди бир кун соҳилда пайдо.

Уфқларга талпинган зилол
Кўзларига бўларкан пайваст,
Бир зум қолди ҳайрат ичра лол,
Ҳаяжонда лол қолди бирпас.

Дам бир ҳадик, дам ҳавас билан
Мовий кўлга боқди болажон.
Бир хўрсиниш учди лабидан,
Юрагига тушди бир армон.

Эгилди-ю, садаф қайроқни
Мовий кўлга ташлади аста.
Сув бетида яшнаб бир оний,
Пайдо бўлди зилол гулдаста.

Яна отди, яна... пайдар-пай,
Юлдуз бўлиб сочилди тўзон.
Кўл чайқалди, тошди болакай,
Унут бўлди жумлаи жаҳон.

Шовуллаган тўлқинлаи дунё
Хаёлини қамради қучиб.

Бир пайт боқса, турар шалаббо,
Қўл ичида белдан сув кечиб.

Энтикди-ю, ўзни сергулув
Тўлқинларга отди болажон.
Сузар бўлса, иқболга ёр у,
Чўқар бўлса, фидойи бир жон..

1964

ТУН ЧОРЛАЙДИ

Тун — қора қош, барно келинчак,
Кўзим тўймас боқишларига.
Тун тўлдириб қўйнига чечак,
Мени чорлар оғушларига.
Нур хандаси маст айлаб мени,
Гул нафаси бўлиб муродим,
Меҳри дилим аён этгали
Аста-аста ташлайман одим.
Ой балқитиб, чақнатиб юлдуз,
Тун қаршимда кулар жилвагар.
Роз этарми, сўйларми бир сўз,
Жамолига сиғинсам агар?..
Мен юраман, қочар зебо тун,
Лекин имлар қучоғи сари.
Шуълалардан — чиройи гулгун,
Уфқлардан — олтин камари...
Мен юраман, қочар зебо тун,
Лекин очар сирли бир оғуш.
Мени чорлаб йўлларга бутун
Соялардан пойандоз солмиш...
Ҳар қадамда янгича фусун,
Янги жило, янги ифода.
Тун сингари соҳиби ҳусн,
Гулшани дил борми дунёда?
Ой сочаркан кўзимга ёғду,
Маст айламай кечган туним йўқ.

Йироқларга бошлаб кетар у,
Саҳаргача менда тиним йўқ.
Тонг нурига тул бўлур таслим,
Мен гўёки сирли соҳилда —
Ёр изидан боққан каби жим,
Термуламан, соғинчи дилда.
Эгнида гул, бошида само,
Бир гўзалки, зебо, сурмакаш,
Кўзларида ишваю имо,
Мени чорлар бағрига яккаш...

1964

ЎЗБЕКИСТОН ТУНИ

Агар ўйларимни қопласа булут,
Агар умидларим қолса беқанот,
Агарда қалбимни қуршаса сукут,
Агар адо бўлса руҳимда сабот;
Борлиғим банд этиб яшаш озори,
Совуқ туманига мени ўраса,
Қизиса афсуснинг аччиқ бозори,
Хаёл ўкинчларга мени судраса,
Шу замон шафқат-ла бошимга келиб,
Қаддимни суямоқ асло шарт эмас,
Ўзбекистон туни бошинг узра, деб —
Менинг қулогимга шивирлангиз, бас...
Қоматим чинордек ростланар шу он,
Қўнглим типирчилар кўкка умтилиб.
Болаликдан ошно, фируза осмон
Чарх урар бошимда шафқатга тўлиб.
Ажиб сурур бўлар жонимга ҳамроҳ,
Менга паноҳ бўлар мўъжиза бир тун.
Мен унга маҳлиё, мафтунман, аммо,
У кимга маҳлиё? У кимга мафтун?
Бу юртда шукуҳи, кўркини бир-бир
Тунларга бағишлар қайноқ кундузлар.
Элимнинг беҳисоб армонларидир
Самога сочилган миллион юлдузлар.
Хаёлдай чеки йўқ, ойлин уфқлар
Халқимнинг уфқдай хаёлин айтур.

Тўлин ой таратиб уфқларга зар,
Ўзбек туйғусининг тимсолин айтур.
Доҳий табиатдан элимга эҳсон
Сеҳру синоатни бўлурму ўлчаб?
Бу тунлар жамолин бир кўрган инсон
Юртига кетолмай қолса, не ажаб.
Муҳаббат соларкан бошига савдо,
Ҳаёт солар экан руҳига жунун,
Дардини тунларга сўйламиш Лайло,
Бахтини тунлардан изламиш Мажнун...
Роҳатда мудрайди хазина тупроқ,
Ҳар лаҳза депсиниб мўътабар жони.
Боғ аро эпкинининг мавжида шу чоғ
Алишер қалбининг ширин жавлони...
Бу қадам шарпаси... азиз онага
Умрбод толенинг юлдузидай нек.
Юлдузларга ёндош расадхонага
Мағрур чиқиб борар султон Улуғбек...
Уфқдан уфққа ёйилган фалак,
Дарёларни қучиб, мудраган воҳа...
Ўзбекистон туни, ўзингсан бешак
Беруний топинган буюк илоҳа!
Улуғ боболарнинг руҳига хитоб
Тоғларнинг тун аро ярқироқ боши.
Ҳув, танҳо булоқда тошади шу тоб
Бечора Фурқатнинг ҳақир кўз ёши...
Ширин бир хўрсиниш кезар ҳавода,
Баъзан қанот ёзар аламли бир оҳ.
Ўтмиш ва истиқбол мисли шаббода
Нозли тун сочини силайди, аммо —
Сокин бир дарчада титрайди чироқ,
Онажон бағрида дўмбоқ кенжаси.
Ширин тушлар кўриб тамшанар шу чоқ
Ўзбек тупрогининг гўдак хўжаси...
Она каби олиб боши узра тин,
Ҳаттоки тун қилар унга табассум.

Менинг ҳам хаёлим ёзиб қанотин,
Шу гўдак бошидан айланар ҳар зум.
Ярқираб кўринар қадим Бухоро,
Ярқираб кўринар гўзал Фарғона.
Эҳ, шу ширин фурсат, шу гўзал асно
Маъсум юлдузингни уйғотгил, она!
Уйғот, барқут тунга термилсин тўйиб,
Сўнгсиз сурур билан симирсин нафас.
Ўзбекистон туни бошинг узра, деб
Унинг қулоғига шивирласанг, бас...

1965

БИР ТУП ЖОНОН ҰРИК

**Чорбогчани нур ва соялар ўрар
Туннинг ола-чалпоқ қоронғисида.
Чўпон гулханидай чўгганиб турар
Бир туп жонон ўрик ой ёғдусида.**

**Шафақдай музайян, тонгдай осуда
Ғунчалар лабелаб шуълаю шабнам.
Сув узра, сеҳрғар симоб устида
Ғўё порлаб ётар афсона бир шам...**

**Куй айтиб, беш қўяр кўксига еллар,
Бугоқлар чайқалар бəхт чолғусида.
Унга ой ортидан бир булбул келар
Саҳарнинг бахмалдай қоронғисида.**

**Бағрида куйланар гўзал бир достон,
Эғнида гул либос, бошида осмон,
Орзулари жўшиб, тебранар шодон
Бир туп жонон ўрик ой ёғдусида...**

1965

Ҳ И Л О Л

Тун ярим, мен беуйқу,
Бошимда кўркам хаёл.
Бир маҳал нақ рўбарў
Балқасан, маъсум ҳилол.

Жимгина қанот ёзган
Олтин кабутар мисол
Юксакка талпинасан,
Мен пастда ошуфтаҳол.

Осмон — чексиз чамандир,
Сен — сирли сайёра қиз,
Қўнглинг неларга банддир,
Нурли йўлларда ёлғиз...

Бир боқсам, оролавиб,
Урикзор устидасан.
Ошиқ қалбидай ёниб,
Нур базмини тузасан.

Бир боқсам, самолардан
Жило бўлиб қуйилдинг.
Мармар ҳовузни бирдан
Ёндирди табассуминг.

Бир боқсам, ёнгиангда
Қанотлар ўйнар кўркам.

Ўрдаклар карвонига
Дарға бўласан шу дам.

Бир боқсам, мажнунтолни
Чулғайсан мавжинг ила.
Мафтун этиб хаёлни,
Барглардан оқар шуъла.

Бир боқсам, нозли, эрка
Шамоллар қўйнида ҳур —
Ётган дала кўксига
Саломларинг тўкилур.

Бир боқсам, о, малика,
Ёнингда гўзал юлдуз.
Олис тепалик узра
Турасан дардли, маъюс.

Қўзгалур хотиралар,
Тағин тирналур ярам.
Унда тин олиб ётар
Жафокаш онагинам...

1966

ЛУМУМБА ҚУШИҒИ

Унга юрак эди ва юрак доғи
Боболардан мерос таланган тупроқ.
Термилса тунлари — умид чироғи,
Хўрсинса — ҳасрати, кўтарса — байроқ...

Занжирбанд онага хун бўлиб боқди,
Оловни эслатди лахта-лахта қон.
Юрак қони билан бир олов ёқди,
Қонли кишанларга ўт қўйди ўғлон.

Қора манглайини ёритди ёнғин,
Қора муҳит узра кўтарди овоз.
Кимлар эшитмади жон ҳайқириғин,
Лекин етиб келди аввал кишансоз.

Келдию чанг солиб қалбини юлди,
Жонига ташланди ўлим тимсоҳи.
Сўнги бор ҳайқириб, қадди букилди,
Ёнғинларда қолди ёниқ нигоҳи.

Дуд ва олов тўла она муҳитга
Ботаётган кундай термилди ошиқ.
Қон тўла қалбини отдилар ўтга,
Қанот қоқиб чиқди ундан бир қўшиқ...

* * *

«Шўрли қитъа, етим Африка, қўзғол,
Ёрит эй зулматни, ғазаб чақмоғи!
Тупроқ остида ҳам бир машъал мисол
Порлаган қалбимда қасос чанқоғи.

Ҳаром дунёдаги ҳаром жонларнинг
Ҳаром томоғидан ўтган луқмалар —
Яъни сенга фарзанд нотавонларнинг
Юз йиллик қонини сўра, даъвогар!

Яра бағрингдаги мурдам кулига
Ҳирқираб йиқилар бир куни номард.
Мен шунда малъуннинг оқ ўлигига
Қора соя солиб кўтараман қад.

Нурларга буркайди эрку бахтингни
Бугун гулханларда ёқилган бошим.
Қоним юволмаган жароҳатингни
Ювиб кетар шунда севинч кўз ёшим...»

* * *

Унга юрак эди ва юрак доғи
Боболардан мерос таланган тупроқ.
Термилса туллари — умид чироғи,
Хўрсинса — ҳасрати, кўтарса — байроқ!

1967

ОТАМГА ХАТ

Раис келиб эшигинга саҳардан,
Сени янги режаларга ўради.
Бир каттакон раҳбар тушиб шаҳардан,
Ўзаларинг аҳволини сўради.
Зўр агроном келди кейин марказдан,
Хаёлларинг чувалтирди йироққа.
Мухбир келди сўнгра, у ҳам тинмасдан
Олаверди, олаверди сўроққа...
Телевизор суратчиси далада
Оқшомгача юрагингни ғашлади.
Сенга атаб худди ўша паллада
Радио ҳам эшиттириш бошлади.
Раҳбар келди, олим келди бирма-бир,
Мухбир келди, энди менинг навбатим.
Бошинг узра жаранглайди бесабр
«Қандингни ур!»— деган шеъринг давъатим...
Ҳаммамизга қўйдинг ҳалол нону туз,
Баъзан бир оз май ҳам қўйиб узатдинг.
Ҳаммамизга, ҳаммамизга бердинг сўз,
Ҳаммамизни таъзим билан кузатдинг...
Пайкалларга ризқимиз, у ўзани
Гўё сенинг қўлинг билан экканмиз,
Ҳамма келиб, сўроқлаймиз ўшани,
Ҳамма унга кўзимизни тикканмиз...
Мудроқ босиб, шеър тинглайсен вийзонда,
Ўқийману босар мени хижолат.

Сен-ку, азал адолатсан жаҳонда,
Аммо, айт-чи, борми менда адолат?
Мен ҳам ахир яралганман қонингдан,
Жон топганман сенинг иссиқ қўйнингда,
Аммо, ҳозир қайлардаман, қайдаман?—
Тириклигим эса ҳамон бўйнингда...
Атрофингда неча оташ, чўғ ўғлон,
Мен-чи, улар қаторида учқунман.
Мен ҳам битта учқунингман, отажон,
Учқунману... лекин бир оз қочқинман!
Экин экиб, сув тарашни кўрмай эп,
Йироқ кетдим хаёлларим ардоқлаб.
Ота, сендан йироқ кетдим илм деб,
Илмда-чи, кетолмадим йироқлаб...
Шаҳарларда кутиб алвон субҳидам,
Шеър битгунча ўзлигимни унутиб,
Бўлмасмиди ёнгинангда сув кечсам,
Бирга-бирга чигит эксам чанг ютиб...
Сен буларни ўйламайсан ҳар қалай,
Буюк ахир сенда инсоф, андиша.
Лекин ўғлинг ўзин нечук оқлагай?
Ҳузурингда бошим эгик ҳамиша...
Тотмоқдаман мен экмаган неъматлар,
Мен экмаган насибалар завқини.
Хаёлимда мен экмаган дарахтлар,
Мен экмаган далаларнинг шовқини...
Мадҳ этаман мақтовингни ҳижжалаб,
Мадҳ этаман сандиқдаги молингни.
Лекин, отам, булар бари эриш гап,
Мен билмасам, ким билади ҳолингни...
Ўй ўйлайсан, умр ўйсиз ўтарми,
Бир дамгина ўй қилмасанг, не бўлғай?
Деҳқон отам, иморатинг битарми,
Бир йилгина тўй қилмасанг, не бўлғай?
Деҳқон отам, доим ўйга тўлгину,
Тўйга тўлсин сен битказган иморат.

Олам учун сен саломат бўлгину,
Олам бўлсин сенинг билан саломат.
Йироқ кетган болаларинг маъзур тут,
Улар — зумрад далаларнинг гадойи.
Деҳқон отам, иқроримиз маъзур тут,
Бизлар дилда ҳамон ўша, «сахройи».
Буюклардан буюклар бор зиёда,
Дахлсиздир олийлиги, виқори.
Бири — қуёш, бири — сенсан дунёда,
Осмондан ҳам, Заминдан ҳам юқори!..

1968

УЛФАТЛАРИМ

Танҳо ўзим... сув қўйгандек жим хона,
Сим-сим оқар сониялар, фурсатлар.
Эшик очиб бир пайт аста, пинҳона,
Қира бошлар ҳузуримга ҳасратлар.
Ўт тушади оромимга шу замон,
Ҳаловатим кундузини тун босар.
Қиришади ун чиқазмай, безабон,
Қиришади соя каби сарбасар...
Бири сўлим, бири хунук, бедаво,
Бири босиқ, бири титроқ, асабий.
Ағёр каби бири безбет, беҳаё,
Бокарамдир бири маъсум ёр каби.
Саф чекишар ҳузуримда бош эгиб,
Елворишар, кўзларимга боқиб жим.
Қўйма, улар ҳолинг хароб этар, деб
Юрагимда фарёд чекар аллаким...
Инсон қалби бахт излаган қуш эмиш,
Унинг битта қанотимиш ҳасратлар.
Ҳасрат — қанот? Бу ёлғонни ким демиш,
Ҳасратларим — қон ялаган калхатлар!
Булар бари — ишқдан айру тунлару
Орзулардан йироқ тушган кунларим.
Булар бари — қалбим ютган хунлару
Ўкинчларда чеккан аччиқ унларим...
Бири чалиб мунгли-мунгли наволар,
Юрагимда тугун бўлиб ётмоқчи.

Еш бошимга бири солиб савдолар,
Бири мени қуюнларга отмоқчи...
Мана улар, худди очкўз оломон
Қуршаб келар... чидамайман, йўқ, асло!
Сапчиб туриб, бир ҳайқириқ соламан,
«Йўқ, йўқ, Яго!»— деган каби Отелло.
Тирқиратиб, эшик сари сураман,
Тингламайман улар чалган навони.
Эшигимни қарс ёпаман, ортидан
Эшитилар ҳасратларим афғони...
Шодликларим топиб энди тасалло,
Қўшиқ каби қанот ёзса, не ажаб.
Аммо ажаб, улар мунча бежило,
Бечораҳол боқишади, не сабаб?
Севинчларга макон бўлган хонамда
Ҳасратлардан фориф бўлиб яшайман.
Бир номаълум соғинч кезиб танамда,
Бир номаълум ғамга тўлиб яшайман...
Шодлигим мўл, аммо қалбим бир чети
Бўм-бўш турар ҳувиллаган уй каби.
Қимларнидир қўмсаб инграр сукути,
Етим уйда шамол чалган куй каби.
Инсон қалби бахт излаган қуш эмиш,
Унинг битта қанотимини ҳасратлар.
Ҳасрат — қанот? Ким деса ҳам, чин демини
Қаердасиз, бағрим ёқар улфатлар?
Кириги, аста эшигимни қиялаб,
Севинчларим топсин эски ошнасин.
Ҳасратларга бардош бериб, ёнсин қалб,
Шодликлардан қуёш эмиб, яшнасин.
Ёлғиз асал, ёлғиз заҳар татимас,
Ҳаёт, менинг қўлларимга тут шароб.
Шарбатда шодлик жўшган мусаллас,
Ачитқиси ҳасрат бўлган майи ноби!..

1968

ОНА УТМИШ, ОНА ИСТИҚБОЛ

Туш чоғи... Танҳоман кимсасиз боғда,
Бола кўзларимда — ловуллаган ёз.
Бир пайт исмим айтиб, билмам, қаёқдан
Мени чақирарди ғойиб бир овоз...
Унсиз теваракка боқардим ҳайрон,
Жимжит далаларга термилардим жим.
Борлигим ўрарди ҳадик-ҳаяжон,
Ўрмалай бошларди бағримда ваҳим.
Олазарак бўлиб бирпас ҳар ёна,
Машғул бўлар эдим ўйинга қайтиб.
Бир маҳал... энтикиб боқардим яна,
Кимдир чақирарди исмимни айтиб...
Маъсум болалигим — ҳуркак нигоҳим,
Олис бир юлдузсан энди мен учун.
Аммо ўша овоз ҳамон ҳамроҳим,
Ҳамон ҳамроҳимдир ўша сирли ун.
Суронли йўлларнинг олис қаъридан,
Гавжум кўчаларнинг шовқини аро,
Мудраган руҳимга ўт солиб бирдан
Ўша овоз янграр мағрур ва бурро!..
Ғойиб бир қудратнинг ғойиб садоси
Бошимда қураркан янгроқ тантана.
Мени ўраб олар ўкинч дарёси
Ва умид дарёси фарқ айлар яна...
Тўхтаб, теваракка термиламан лол,
Нимадир излайман, топмайман фақат.

Сўнгра ўз-ўзимга бераман савол,
Сўнгра ўз-ўзим-ла қураман суҳбат.
Нима бу — руҳимга берувчи қийноқ?
Нима бу — фикримга бермовчи қўним?
Бу — менинг кечаги кунимдир, ўртоқ,
Бу — менинг безовта эртаги куним!
Гўё фарзандиман икки онанинг,
Ўртада тураман интизору зор.
Ўтмиш «унутма!»— деб чақирар мени,
Истиқбол чақирар, кўрай деб дийдор.
Майлига тонг бўлсин, майлига оқшом,
Руҳим мудроғини совуриб атай,
Она ўтмиш, мени чорлаб тур мудом,
Она истиқболим, чорла пайдар-пай.
Бир менми хаёллар домида бу дам
Олис келажакдан сўраган ҳаққим?
Олис ўтмишимни салмоқлаб бардам,
Олис истиқболин ўйлайди халқим.
Кечмишни унутган қолур бенаво,
Эртани унутган бўлади забун.
Ўтмиш — истиқбол, деб аталган дарё,
Мени қаёқларга элтасан бугун?
Қаёққа бошлама, бораман тетик,
Қаршимда юз очар ёруғ истиқбол.
Унга сизинаман бошимни эгиб,
Меҳнат, муҳаббатда топаман камол...

1968

* * *

Менга илашибди ажиб бир очлик,
Бағримдан оқса-да шу азим дунё,
Қалбимда яшайди қора муҳтожлик,
Қумсоқ руҳим ёнар топмай тасалло.
Мен тўлқин бағрида кезганим ҳаёт
Гоҳо бағрим аро ясайди тўлқин.
Лекин бир сипқорсам, битадн, ҳайҳот,
Яна ютоқ қалбим қолади юпун...
Қорни оч бўлса-да, кўзи тўқлар бор,
Қорни тўқ бўлса-да, кўзи очлар ҳам.
Менинг кўнглим очдир, ютоқ, ташнадир,
Турфа ғамлар аро турфадир бу ғам...
Кўзни тўйдирармиш бир ҳовуч тупроқ,
Қоринга давомиш ярим бурда нон.
Аммо менинг кўнглим ранго-ранг, порлоқ
Олам жилвасига тўяди қачон?
Олам ёғдусидан яралган коса
Наҳот олам билан бир кун тўлмағай?
Бир япроқ бандидан узилди аста,
Қўлимга қўнди-да, деди: бўлмағай...
Бўлмағай, беҳуда бўлма орзуманд,
Олам элчисиман, қуёшдан учқун.
Назар сол, нега мен юракка монанд,
Учган бир юлдузга монандман нечун?
Нечун бағрим аро кўзинг қароғи,
Кафтинг чизиқлари кўринур аён?

Кафтинг чизигида қалбинг вароғи,
Қалбинг вароғида дардинг намоён?
Бағримда минг битта ҳақиқатинг бор,
Минг бир ҳақиқатга тимсолман яна.
Сенинг-ку, минг битта жавобинг тайёр,
Лекин мен минг битта саволман яна.
Энг сўнгги жумбоқда яшайди нажот,
Энг сўнгги жумбоққа қўл урганинг дам.
Ютоқ юрагингни тарк этар ҳаёт,
Чанқоқ кўзларингдан чекинур олам...
Менга илашибди ажиб бир очлик,
Бағримдан оқса-да шу азим дунё,
Қалбимда яшайди қора муҳтожлик,
Қумсоқ руҳим ёнар топмай тасалло.

1968

ҚОРА ТОШ

Қаро тун бағрига аста кираман,
Аста кириб келар бағримаро тун.
Нечун барқут тунни маъюс кўраман,
Маъюс кўнглим шодон кўрмайман нечун?
Сўқир кўзларини менга тикиб жим,
Қаршимда липиллар хира бир соя.
Сўзла, сен эмасми ўртаб вужудим,
Рухимга зил чўккан кўҳна ривоя..
Бувим сўйламишди: очкўз, очофат
Қизилқумнинг олов тўлқини аро —
Бир харсанг ётармиш кўрқинч, баҳайбат,
Юзи уқубатнинг юзидай қаро..
Қайноқ қумга ботиб вазмин ва залвар
Ётаркан бечора ўксик ва унут.
Ҳавасин кўзғаркан қора қарғалар,
Ҳасадин кўзғаркан қоп-қора булут.
Ҳайвон-ку боқмаскан унга қайрилиб,
Четлаб ўтар экан уни одамзод.
Узининг дардида ўзи қоврилиб
Бечора баъзида чекар экан дод..
Бу кўҳна ривоя, унинг дастидан
Қалбимда қолмишди қора бир тугун.
Лекин ўша соя йўлим устидан
Ваҳим солиб чиқиб қолди-ку, бугун!
Қорайиб тупроққа ботганди қадди,

Бужур чехрасидан оқар эди ёш.
Йўл тўсиб, қўл чўзган тиланчи каби,
Менга ҳасрат айтди мунглуғ қора тош:
«Ғариб бечораман, болам, четлама,
Мен — дунё ташвиши аталгувчи ғам.
Лоақал бир нафас кўтар елкангга,
Лоақал елкангда кўтар бир қадам...»
Бу қандоқ кўргилик, бу нечук савдо?
Ёниқ титроқ ичра қолди вужудим.
Четлаб ўтолмайман, лекин ажабо,
Кўтармоққа эса етмайди кучим.
Ялиниб-ёлворар мунглиғ қора тош,
Кўтарсам, залвари этади абгор.
Қора тош қаршимда тўкиб турар ёш,
Четлаб ўтай десам, бўлгум шармисор...
Қаро тун бағрига аста кираман,
Аста кириб келар бағримаро тун,
Отам руҳи, ўзинг мадад бер бу дам!—
Дея ёлвораман, ёнаман бутун...

1968

ҚАЛБДАН САДО

Яна одам кетди, яна бир вафот,
Фарёд чек, эй менинг бечора кўнглим.
Яна мағлуб бўлди бугун бир ҳаёт,
Яна ғолиб келди бугун бир ўлим.
Умр, деб аталган жанггоҳ устида
Мусибат байроғи ҳилпирар қора.
Кўз юмди яна бир инсон мангуга,
Юз очди юракда янги бир яра.
Табиат, тушунтир, не кори ҳол бу,
Нима бу — ногаҳон қора тажовуз?
Синони йиғлатган кўҳна савол бу,
О, ўлим, нега сен бунчалар ёвуз?
Қалб билан мунаввар умр шишаси
Ажал қоясига тегдию синди.
Тун билан қоришди ҳаёт шуъласи,
Сўнди, ёнмас энди, ёнолмас энди.
Миллиард йил яшайди бу номард ўлим,
Миллиард йил емишдир унга одамзод.
Эвоҳ, бу савдога ким кўнибди, ким?
Лекин кўникмай ҳам бўлмайди, ҳайҳот!
Шундоқ куйинардим, чекар эдим ғам,
Биров азасида аламга ҳамроз.
Ениқ ҳасратларим мавжини бирдан
Ёриб, қалқиб чиқди ёниқ бир овоз:
— Ҳей, мунча тоширма доғи ҳасратни,
Суриштирмай, ҳадеб ютаверма хун.

Ошкор сўйлай сенга бир ҳақиқатни,
Ошнанг ўлган эди ўлмасдан бурун.
Ким сизди, ўзи ҳам сезмади балки,
Йўқса, чекмасмиди фиғону фарёд.
Дунё дунё экан, ғоят ажабки,
Ҳаётдай ўлим бор, ўлимдай ҳаёт.
Ҳирсу ҳавас кўйи ром этди кўнглин,
Булғанди тилаги, орзу, нияти.
Бир кун увол сари узатди қўлин,
Соврилди ибоси, ўлди уяти.
Ҳасадни ўзига айлади пешров,
Ҳавасни ўзига айлади пеша.
Сўнди қалбидаги сўнгни бир олов,
Ўлди руҳидаги инсоф, андиша...
Сўнгра ўчди кўнгил кўзидаги нур,
Кўзини қоплади қора бир сафро.
Тирик мурда бўлиб кечирди умр,
Ҳаётда барҳаёт инсонлар аро.
Ўлим солар экан руҳига оғу,
Ҳаёти оҳиста топаркан барҳам,
Инсон ўлмоқда, деб чекдингми қайғу?
Инсон ўлмоқда, деб тутдингми мотам?
Бас, энди беҳуда ҳиқиллаш нечун,
Бемавруд кўз ёши... Учир овозинг,
Ошнанг ўлган эди ўлмасдан бурун,
Энди кимга керак бу йиғлоқ созинг!

1968

ТАСАВВУР

Мен кимман Заминда — зарра бир кукун,
Замон мужғонида бир заррайи хок.
Тасодифдан ҳалок бўлмадим бир кун,
Лекин тасаввурдан бўлурман ҳалок.

Ўзимни тўшакка ташласам беҳол,
Қулоғим остида бошланар ғувур.
От солиб келади минг битга хаёл,
От солиб келади минглаб тасаввур.

Деразам ғийқиллаб очилур хаста,
Парқув бир булутга айланур болиш.
Бир маҳал... қўзғолиб учаман аста,
Кўзимда ҳайрату кўнглимда нолиш...

Ҳайрат — шу муҳташам жаҳон ҳайрати,
Нолиш — шу жаҳонга ташна армондан.
Мен аввал энтикиб, босиб савлати,
Кўз узмай тураман Ўзбекистондан.

Қиприқларим аро парпирар шу чоғ:
Бир ёнда Сайҳуну, бир ёнда Жайҳун.
Мен — Жайҳун ўғлини маъзур тут, тупроқ,
Сайҳундай хаёлга чўмибман бугун...

Сенинг осмонингдан соғинч билан маст,
Қадрдон элларга ташласам назар,

«Ўғлим»— деб чақирар мўйсафид Кавказ,
«Ўғлим!»— деб чақирар уммони Ҳазар...

**Кейин осмонбағир Русни кўраман,
Қаршимда очилар мовий бир муҳит.
Қаршимда очилар мовий бир чаман,
Ватанким — чеки йўқ, чегараси йўқ!**

**Яна бир интилиш, яна бир жавлон,
Мен ойдин диёрлар осмонида шай:
Бир тараф — Балтика, бир тараф — Болқон,
Бир ёнда — Днепр, бир ёнда — Дунай.**

**Ажиб бир ҳаяжон барқ урар қонда,
Мен — башар ўғлони, бу — менинг Ерим:
Бир тараф — Истамбул, Париж — бир ёнда,
Бир тараф — Қоҳира, бир томонда — Рим...**

**Бу намчил қирғоқлар, қаранг, тиккадир,
Туманли ҳавога ўрламиш кўркам.
Ундан нари — буюк Атлантикадир,
Меникидир ўша Атлантика ҳам!**

**Шу Осмон, шу Замин — менинг Ватаним,
Шу Осмон, шу Замин — менинг худойим.
Бунда бегона йўқ, барчаси маним,
Менинг Америкам, менинг Хитойим!..**

**Шуларни айтай, деб бир кун мабодо,
Мен жаҳон тоmidан қичқирсам дилхун,
Дунё жимиб қолар бир нафас, аммо —
Шу замон топилар бир неча малъун.**

**Қийқириқ, калака: «Ёлғон бу, ёлғон!..»
Лекин мен кесаман уларнинг дамин:
— Башар авлодининг барчаси — инсон,
Ватан ҳаммамизга — шу буюк Замин!**

Милтиқлар қарсиллаб отилур, ҳайҳот,
Сўнги дам... Учаман дарга, алвидо!
— Башар авлодидир жумла одамзод,
Ватан ҳаммамизга — шу буюк дунё!..

Бир маҳал кўз очсам, қайдаман, қайда?
Ҳужрам нимқоронғи... Унгимми ё туш?
Бағримни сийпалаб ётганим жойда,
Кўксимни чангаллаб ётибман беҳуш...

Мен кимман Заминда — зарра бир кукун,
Замон мужғонида — бир зарраи хок.
Тасодифдан ҳалок бўлмадим бир кун,
Лекин тасаввурдан бўлурман ҳалок...

1969

НАҚАДАР СИРЛИ КЕЧА...

Нақадар сирли кеча,
Мен яна ҳайрон:
Жимжит бир ёғду ичра
Титрайди ҳар ён.
Дарахтлар вазмин боши
Самога тирак,
Улар — тун соқчилари,
Унсиз ва сергак.
Соялар — қора гилам,
Ваҳимкор, сулув.
Аста қўяман қадам,
Босади қўрқув.
Соя тилсимотида
Тураман бирпас.
Ойдинлик ҳув наридан
Чақирар бесас.
Мубҳам бир нашъа билан
Тўлади кўнгил,
Янгат тун қалъасини,
Қайдасан, булбул!
Жимжит... Кўк сукунати
Ерни аллалар.
Дарахтлар ортидан ой
Ўтар паналаб.
Издан эргашаман,
Қайларга борур?

Мана у, ҳайбат билан
Қаршимда ёнур.
Тўхтайман, ҳайрат ичра
Боқаман узоқ.
Шу қадар чексиз шуъла,
Чексиз бир фироқ...
О, шу сукунат аро
Тўқинади жим —
Дала, осмон, тўлин ой
Ва менинг кўнглим!..
Қайтаман, дилда янгра
Тотли бир товуш.
Борлиқ ортимдан келар,
Гўё сирли туш...
Чироқсиз уйим очар
Сўлим бир ором.
Салқин тўшак ҳам гўё
Сезгиларга ром...
Ётаман, уйқу келмас,
Уйлайман фақат.
Эшикда ой тўлқини
Ва сирли хилқат...

1969

Ф У Т Б О Л

Тил ҳайқириб айтган нидо кўп бунда,
Дил ҳаприқиб айтган турфа садо кўп.
Шундадир югурик полвонлар, шунда —
Бўрон қувган баргдай сарсари бир тўп...

Тошкент тепасига ёйиб ёлқинлар,
Бирдан оҳ ураркан етмиш минг юрак.
Ложувард самода чақнаб чақинлар,
Мусаффо фалакда кезар гулдурак.

«Пахтакор» гашти бу!.. Бир олам сурур,
Яъни замирида янгроқ тушунча.
Лекин, ватандошим, менга тушунтир,
Мунча ўч бўлмасанг футболга, мунча...

Футбол дейиларкан, тин олиб созинг,
Ажиб бир туйгуга бўласан тутқун.
Фақат футболмидир гуррос овозинг,
Гуррос сафларингни оқизган тўлқин?

Нима бу? Балки бир ҳисдир мастона,
Сенинг бу мажнунвор меҳрингга сабаб.
Балки ҳайқирмоққа бу бир баҳона,
Балки бир эрмакдир, балки бошқа гап...

Майли, не бўлса ҳам сенга буюрсин,
Мени асир этган ўзга бир хаёл.

Олам инонмаса, кўз очиб, кўрсин,
Кўрсин, оламаро неча ранг футбол...

Мана, миллиард йилкем Машриқ ҳар саҳар
Оламни тўлдириб овозасига,
Қуёш коптогини киритмоқ бўлар,
Тўп тепиб Мағрибнинг дарвозасига...

Футбол майдонидир жумла коинот,
Ер — копток ўртада талашдир азал.
Битта дарвозанинг исмидир «Ҳаёт»,
Битта дарвозанинг исмидир «Ажал»...

Майдондир шу ўзи Куррайи Жаҳон,
Қалтис бир «ўйин»га майдондир мутлақ.
Тўхтамай тўп тепар Иблис ва Инсон,
Тўхтамай тўп тепар ҳақсизлик ва ҳақ.

Мудом чирпирадир шу менинг қалбим,
Уни копток қилиб тепар беаёв:
Бир ёқдан — Муҳаббат аталган «ғаним»
Бир ёқдан — беомон Нафрат деган «ёв»...

«Ўйин» давом этар... Мен шўрлик ҳайрон,
Гоҳо таним яйраб, гоҳо увушиб.
Гоҳида кўтариб ҳайқириқ — сурон,
Гоҳида нафасим ичимга тушиб.

Тил ҳайқириб айтган нидо кўп бунда,
Дил ҳаприқиб айтган турфа садо кўп.
Шундадир югурик полвонлар, шунда —
Бўрон қувган баргдай сарсари бир тўп...

1970

ФАЙЛАСУФ БИЛАН СУҲБАТ

Бир куни келибман, кетаман бир кун
Шу сўнгсиз суронли кўҳна дунёдан.
Шоирлик дардида юрибман нечун
Бошим чиқмай сира ажиб савдодан...
Ҳали гўдакману аммо не сабаб,
Ёшгина жонимга чорлайман алам?
Қоғозга дардимни сўйласам, ажаб,
Не учун қалбимга санчилар қалам?
Олам-ку, азалий-абадийдир, бас,
Нега мен оламнинг ғамини ейман?
Омонсиз ва ғаддор душманни эмас,
Ношуд одамзодни кўрмасам дейман...
Ҳаёт кўчасида турсам ўй суриб,
Ҳайрат кўзи билан боқсам ҳар томон:
Ўзининг ғамида ўзи қоврилиб,
Минғирлаб юради баъзи бир инсон...
Ёниқ бир эҳтирос — унга бегона,
Ёниқ бир эътироз — унутилган түш.
Ҳамиша булутли, бенур пешона,
Қувончи хомуш-ку, ғами ҳам хомуш.
Юракдан чиқазиб «хўп»-ку, деёлмас,
«Йўқ» ҳам дея олмас лекин юракдан.
Хулласки, турмуши минғирлашдир, бас,
Ёмғирдан, булутдан, толдан, теракдан...
Қаттиқроқ тикилсанг, қарай билмас тик,
Мудом мунгли нигоҳ, мунғайган гавда.

Тикка қомати ҳам кўринар эгик,
Нима бу: инсонми ёки увада?
Гоҳо мингирлашдан толиқар гўё,
Юракни хун қилиб уф чекади, уф...
Бу қандай зот ахир?

«Буми? Бу — рўё!

Ўтмиш рўёси!»— дер зўр бир файласуф...

Ўтмиш рўёлари, келинг, қайдасиз?

Айбнома тўқидик сизга ҳам, не тонг.

Майли олислардан садо беринг сиз,

Майли гумбурласин сизнинг қадим бонг.

Шунда уфқлардан, тарих қаъридан —

Фалакка юксалур қудратли бир сас:

— Сенинг боболаринг ношуд бўлмаган,

Гумбурлаб яшаган, мингирлаб эмас!

«Бизнинг дўзахга ҳам тушдинг-ку, мана»,

Деб ганим ҳар ёқдан чекар экан сад:

Ўзини оловга отган Муқанна

Куйгану, бир ҳовуч кул бўлган фақат...

Жалолиддин ёниб ўч алаmidан,

Майдонга тушаркан тарафма-тараф,

От сакратиб ўтган тошқин Амудан

Ва қилич ўйнатган Чингизга қараб...

Сўнаркан умрининг қуёши — порлоқ,

Улуғбек тортмаган йиғлоқи бир оҳ,

Жаллод юрагига сололган титроқ

Ва лекин сўнгги бор у солган нигоҳ...

Тикка назар ташлаб шоҳнинг кўзига,

Ажал сиртмоғин ҳам бўйнига ташлаб,

Қони оқар экан, ўзи-ўзига:

«Муборак бўлсин!» деб айтолган Машраб...

Шарқнинг уқубатли тунидай қаро

Тошларда яшайди шоирнинг қони.

Ҳали ҳам гумбурлар даралар аро

Ҳамза ҳайқирйғи, шайхлар фиғони...

Биз, ўтмиш аталган ўша олов-дуд,

Уфқлар ортидан ҳайқирамиз, бас:
Сенинг боболаринг бўлмаган ношуд,
Гумбурлаб яшаган, минғирлаб эмас!..
Бунга нима дейсан, файласуф дўстим,
Энди ношудликка не изоҳинг бор?
Бу пинҳон нуқтани ечармиз, балким,
Менда илҳом бўлса, сенда иқтидор.
На буюк келажак — даврони самар,
На ўтмиш бўлолмас бизга баҳона.
Ношудлик жонларга фарзанддай жигар,
Ўзимиз отамиз, ўзимиз она...
Синчиклаб кўз солсанг олам юзига,
Одамзод иккига бўлинар буткул.
Биров ғолиб эса ўзи-ўзига,
Биров шўрлик мудом ўз-ўзига қул.
Юрак фармонини айлаб жобажо,
Яшаган одамзод ғолибдир беҳад.
Ўзи амр этсаю, этмаса бажо,
У шўрлик ношуддир... минғирлар фақат.
Ғолибсан, бўлолсанг ўзингга ғолиб,
Амр этиб, киролсанг ўзинг оловга.
Мағлубсан, гар эсанг ўзингга мағлуб,
Яна мағлубдирсан бошқа бировга.
Ғолибликни ўрган, менинг авлодим,
Ўзига амр этган боболар мисол.
Ўзингга амр этиб қўя бил одим,
Ўзинг ғолибликка машъал бўлиб қол!
Олам-ку, азалий-абადийдир, бас,
Нега мен оламнинг ғамини ейман?
Омонсиз ва гаддор душманни эмас,
Ношуд одамзодни кўрмасам дейман...
Душман қаҳримизга бериб тасалло,
Бир куни ерилар бизнинг қиличдан.
Ношудлик — офатдир, ношудлик бало,
У очкўз қурт каби емирар ичдан!..

1970

«РОЛМИ ЕКИ ҲАҚИҚИЙ ҲУЗИ»

Мовий оқшом мовий кўзгуда
Кўринаркан жилвагар олам,
Қалби ёниб оташ орзуда,
Оловларга кираркан одам...

Сўраб қолар қизчам ногаҳон,
Кўзларида — хаёл юлдузи:
— Айтинг, дада, айтинг, дадажон,
Ролми ёки ҳақиқий ўзи?..

Нима дейман? Сукут қиламан,
Бир нима деб ғудурлайман ё
Ўз ҳолимга ўзим куламан,
Тарк этаркан руҳимни рўё...

Кўролмайман нуқталарда сир,
Қоплаб олар юрагимни ғаш,
Ботир бўлиб кўринмас ботир,
Оташ бўлиб кўринмас оташ...

Бўстонидан бўй олар гули,
Ранг олади чамандан ғунча.
Лекин баъзан фарзанднинг феъли
Отасига ўтаркан пича...

«Мен — инсон!»— деб ҳар битта инсон
Келиб менга қўл чўзган кези,

Юрагимдан кечар бегумон:
«Ролми ёки ҳақиқий ўзи?»

Анுவ кимса — адолатпеша,
Йигинларда чақмоқдир сўзи.
Лекин менинг саволим ўша:
«Ролми ёки ҳақиқий ўзи?»

Анув олим... боққанинг сайин
Мармар бўлиб туюлар юзи.
Лекин менинг гумоним тайин:
«Ролми ёки ҳақиқий ўзи?»

Мен кўз солиб оламга ғамнок,
Одамларда кўраман сарҳад:
Биров жангда бўларкан ҳалок,
Биров ўлар саҳнада фақат.

Мен тиз чўкиб иқболимга жим,
Мен тақдирга этгум илтижо:
Шоир эсам, бер шоирлигим,
Этай фақат ўзлигим бажо.

Маҳрум этма мени ғилакдан,
Ёнсин баланд шеърим юлдузи.
То кечмасин ҳеч бир юракдан:
«Ролми ёки ҳақиқий ўзи?..»

1971

НАЖОТ МАЙДОНИ

Олам хусусида неча таълимот
Уқидик, ўргандик, биламиз кам-кам,
Замонда макон бор, маконда ҳаёт,
Ҳаёт ичра нажот майдончаси ҳам...
Қушча чирқирайди кўкда шу нафас,
Ортида оч бургут — ажал сояси.
Қадрдон ковакка етиб олса, бас,
Нажот майдонидир унга уяси.
Ажал чангалида бўғилар гўдак,
Очлик ҳамла қилур жуда беомон,
Бир меҳрибон сийна, мунис бир кўкрак
Нажот майдонидир унга шу замон.
Кўча ўртасида биров беқарор,
Машина таҳдиди тинмайди бир зум,
Нажот майдонига етмоғи даркор,
Агар улгурмаса, улгурар ўлим.
Ажал панжасига чап бериб ҳар дам,
Чарх узра чақиндек чаппор урган эр
Ошиқар заминга қўйсам деб қадам,
Нажот майдонидир унга она-Ер...
Хулласки ҳаётмас, баётмас — ўсал
Нажот майдонисиз шу сўнгсиз ҳаёт.
Лекин нима бўлур баъзида ўшал —
Нажот майдонида бўлмаса нажот?

Бургутга чап берган қушча ҳам зотан,
Ҳавода тушмайин ажал домига,
Қадрдон ковакка старкан баъзан
Тушган-ку, чирқираб унинг комига...
Она бағрида ҳам оташда куйиб,
Гилосдек лаблари қургаб зиёда,
Нажоткор сийнага бошини қўйиб,
Жон берган гўдаклар йўқми дунёда?
Йўқми ё хатарни оралаб жадал,
Кўзлари жавдираб мисоли овчи,
Нажот майдонига етгани маҳал
Йиқилиб, ер қучган шўрлик йўловчи?
Қўйингки, ўтюрак неча космонавт
Юлдузлар баҳрида топиб тасалло,
Замин қирғоғига мана, оқибат
Етдим!— деганида етди-ку, бало!..
Она-Ер, оқшомлар оғушида лол
Уйлайман, депинар шу буюк жонинг.
Турмушинг, давронинг маълум-ку, алҳол,
Лекин борми сенинг нажот майдонинг?
Ҳаёт майдонингдир шу чексиз фазо,
Мураббий шу қуёш — жисмингга тирак.
Нажот майдонингдир кам эмас, расо
Сенга банда бўлган тўрт миллиард юрак!
Шуни деб ўзингни нурга ўрайсан,
Шуни деб бошингга чирмайсан қаро.
Тўрт миллиард юракдан нажот сўрайсан,
Тўрт миллиард ҳокимга ўзинг фуқаро...
Сен нажот сўрайсан, лекин нима бу —
Бурчак-бурчакларда қора талваса...
Она-Ер, не бўлур, нима бўлур у —
Нажот майдонингда нажот бўлмаса?
Бу машъум саволдан сесканур олам
Ва ҳаёл уфқида жонланур, ҳайҳот,
Фалакка чирмашган олов — жаҳаннам,
«Хиросима!»— деган ёниқ бир фарёд!..

Фарёд олам узра бир лаҳза яшар
Ва сўнар, қуйилар қалбга тасалло.
Она-Ер, башарга нажотсан!

Башар —

Нажот майдонини ёндирмас асло!

1971

Т О М О Ш А

Томоша тугади... бўшаб қолди зал,
Шифтдаги чироқ ҳам оҳиста сўнди.
Боя фарёд чеккан чолғулар, созлар
Барқут ғилофларда тин олар энди.

Ошиқ булбул бўлиб сайрамайди тор,
Най ҳам наво чекмас оташда куйиб.
Рубоблар, ғижжаклар, танбурлар қатор,
Турарлар деворга бошларин қўйиб.

Қора ёғду сочиб рояль ҳам турар,
Устида чилдирма ётар бедармон.
Чанг ҳам бир чеккада хомуш ўй сураб,
Симларда ҳаёт йўқ, пардаларда жон...

Чуқур бир хаёлот ичра бариси,
Бариси совуқ бир узлатга кетган.
Шундоқ сукунатки... санъат тангриси
Гўё бу маконни мангу тарк этган!..

Мени бу сукунат айлайди адо,
Мен бу сукунатга беролмайман тоб.
Мен тоб беролмайман, бўламан фидо,
Тилсиз пардаларга этаман хитоб:

— Гоҳо тин олмоққа ҳақлисиз гарчанд,
Гоҳо тин олишда гарчи маъно бор,

Созларим, торларим, эртани кутманг,
Эртани кутмоқлик сизга не даркор?

Бенаво яшамоқ сиз учун оғир,
Ҳаёт йўқ, бўлмаса баҳраю баёт.
Ахир, сизнинг ҳаёт — наволардадир,
Титрамоқ, инграмоқ, янграмоқ — ҳаёт!..

Шундай ёлвораман... чиқармай овоз,
Ошиқ маъшуғига этгандек нидо.
Бирдан овоз берар аломат бир соз,
Хомуш пардаларда уйғонур садо.

Саҳар самосида оқ кабутардай
Талпинар бир садо, қайда деб қуёш!
Қўзғолур оҳанглар, авжлар пайдар-пай,
Қўзғолур фалакка урмоқ бўлиб бош...

Ёришиб келади шифтда қандил ҳам,
Қўраман бахтиёр кўз ёшим оша,
Бошланур янги куй, янги бир байрам,
Шоир юрагида янги томоша!..

1971

* * *

Гўзаллар сафидан сени излайман,
Қайда дейман, жоним, шамшод бўйларинг?
Қаршимда ҳилпираб қолади баъзан
Ўша намозшомгул аглас кўйлагинг.

Гўё арасотда қоламан шу дам,
Гўё тўхтаб қолар юрагимда қон...
Сўнгра мен чопаман, чопаман, эркам,
Биласан, ошигинг қандай чопағон!

Иўлингни тўсишга ошиқаман бот,
Исминг ҳам айтишга жуфтлайман лабим.
Қайрилиб боқасан... ҳайҳотки, ҳайҳот,
Яна арасотда қолади қалбим!

Ўша намозшомгул атлас мавжида,
Худди сенинг каби касб этиб виқор,
Табассуми ўйнаб лаби учида
Менга қараб турар ўзга бир дилдор.

Қараши... нақ ўша сендаги қараш,
Туриш тарзида ҳам сендаги маъно.
Яна кўзларида ҳайрат аралаш
«Ёмонмассан» деган ажиб таманно.

Балки, дурустдирман, лекин не фойда,
Лекин бу бедодлик эмасми, санам,

Мен сени кўрдимми, деганим жойда
Сенмас, сенга ўхшаш бировни кўрсам...

Майли, намозшомгул атлас кийишсин,
Балки, уларнинг ҳам ёри бор мендай.
Лекин, айт, ўшалар ўзни тийишсин,
Сенинг қиёфангда юрмасин сендай.

Йўқса, ҳеч гап эмас, шу чексиз чаман,
Завқдан гуриллаган шу Тошкент аро —
Бир ғариб ҳушини йўқотса чиндан,
Олисда кўз ёши тўкса Бухоро...

Йўқса, мумкин ахир, бир парипайкар
Сенинг рафторинг-ла маст айлаб уни
Рақиблар домига бошласа магар...
Уйлаб кўр шўрликнинг не кечар куни!

Мендан ўч олмоқчи анави жонон
Аввал хироминг-ла авраб, ҳойнаҳой,
Кейин «Эргашдинг-ку!» дея беомон
Маломатга қўйса... аҳволимга вой!

Майли, намозшомгул атлас кийишсин,
Балки уларнинг ҳам ёри бор мендай.
Лекин айт, ўшалар ўзни тийишсин,
Сенинг қиёфангда юрмасин сендай...

1971

БИР ОШИҚ МАҚТУБИ

Ковкийди, кўз тутиб йўлингга чиқсам,
Менга берилмаган бу олий ҳуқуқ.
Деразанг чергишга ҳаққим йўқ, эркам,
Қўнғироқ қоқишга — яна ҳаққим йўқ.

Бизни учраштирди ажиб тасодиф,
Ғариб бир тасодиф айлади жудо.
Шафқатли бир бўсанг менгадир насиб,
Мендан сенга насиб ёниқ бир нидо...

Тамом!.. Сен бедарак, мендадир сукут,
Тамом!.. Сен жимсанки, мен ҳам безабон.
Аммо ёнмоқдадир пинҳоний бир ўт,
Мен омон истайман, топмайман омон.

Йўқ, мен сезгим учун сўрамайман ҳақ,
Нима у сен учун? Ҳеч нарса эмас.
Аммоки менинг-чун оламда мутлақ
Эрмак йўқ, наинки ҳавою ҳавас.

Нима бу мен учун: иқболми, завол?
Бахтим, бахтсизликми, билмам, бир бало.
Ғар хастаҳол эсам, чиндан хастаҳол,
Ғар мубтало эсам, чиндан мубтало.

Таллиниб келувдинг, кўрдим, вожаб,
Таллиниб бошқаса кетганини ҳам.

Юрибсан ўзга бир чаманни бежаб,
Ўзга бир маконга меҳмонсан бу дам.

Буюрсин, ошиғинг ўктамдир жуда,
Аммо жоним, ўзинг инсоф билан айт,
Айтгил, ҳайрат борми унинг кўзида,
Хуснинг қаршисида бир дунё ҳайрат?

Буюрсин, ошиғинг ажиб бир ўғлон,
Аммо сира ошкор айладими у:
Лутфинг қаршисида олам ҳаяжон?
Ранжинг қаршисида оламча қайғу?

Шундоқ бўлса, кечир, бахтлисан, жоним,
Ёниқ таъналарим юрагимга тан.
Йўқ эса, ҳайратим ва ҳаяжоним
Саргардон қуш каби кезар беватан...

Бизни учраштирди ажиб тасодиф,
Ғариб бир тасодиф айлади жудо.
Шафқатли бир бўсанг менгадир насиб,
Мендан сенга насиб ёниқ бир нидо.

1971

Х И Ё Н А Т

Асли хиёнатдан сўзламоқ оғир,
Бор бўлсин оламда ўтли диёнат.
Аммо не қилайлик, оламда ахир
Ҳамон кезиб юрар золим хиёнат...
У — инсон заҳридан кўкарган анчар*
У — инсон зотига иблис тамғаси.
Ҳамон кезиб юрар, қўйнида ханжар,
Мунофиқ созида мотам нағмаси...
Гарчанд у касофат, ёвуз, бетайин,
Башарга ўзи ҳам, юзи ҳам қора;
Унинг ҳам тарихда ўрни бор тайин:
Қора зинапоя — қора шажара...
Қора зиналарда саф чекиб қатор,
Турарлар, кўзларда ёввойи кинлар,
Бизга, авлодларга кўз тикиб хунхор,
Уша Абдуллатиф, Мажидиддинлар...
Турарлар қул Аббос, Хўжа Аҳрор ҳам,
Амир Насрулло ҳам ўшалар аро.
Бироқ бир чеккада турар, боши ҳам,
Арасотда қолган султон Бойқаро...
Қаро сафингизга туисин талваса,
Хоинлар, биз сизга қиламиз исён;
Хиёнат — оламга бўҳтон бир нарса,
Хиёнатнинг умри оламда ёлғон!..

---

* А н ч а р — афсонавий заҳар дарахти.

Шунда... кўтарилур фарёд, алам, ранж!
Шунда—асрларнинг тумани оша:
Кўринур Жайхунга гарқ бўлиб Гурганж,
Кўринур кул бўлиб қўргон Варахша...
Хиёнат заминни хун билан безар,
Лекин самога ҳам қон сочар, ёҳу,
Шароб деб шоирга заҳар ичкизар,
Гулоб деб олимга ичкизар оғу...
Дўзах элчиси у... мудом кўзи лўқ,
Кўзи лўқ ўлимдир — оллоҳ — акбари.
Йўқ, у ёнаётган машъал эмас, йўқ.
Хиёнат ўт қўйган Жомий мақбари...*
Жаллод ҳансирайди... Улуғбек якка,
«Ич» — деб султон тутар қора қулга қон...
Ханжар ботиб борар бола юракка,
Бола Мўминмирзо таслим этар жон...
Хиёнат кўрсатур шундай томоша,
Хиёнат кўрсатур шундай бир итоб.
Ёлбориб, бас!— дейман,

бас!— дейман,

ўша —

Шаҳидлар руҳига эгаман хитоб:
—Асл мардоналик қонингизда-ку,
Жонингизда, ахир, ўтли диёнат.
Айтингиз қаёқдан пайдо бўлди у,
Қаёқдан ёпишди сизга хиёнат?!.
Улар жавоб бермас, боқишар гирён,
Боқишар, дегандек «Бу оғир савол...»
Бир оғир саволким, Форобий ҳайрон,
Бир оғир саволким, Беруний ҳам лол...
Улим кундасидан бош узиб бир зум,
Нодира бўзлайди: «Қийнама, болам.
Бу жумбоқ — чигалдир, бу жумбоқ — машъум,

---

¹ XVI асрда сафавийлар Ҳирот шаҳрини олиб, шоир Абдураҳмон Жомий қабрига ўт қўйишган.

Бу жумбоқ — ўлимдан огир бир алам...»
Хиёнат қошида қолиб ҳайронлар,
Ўтаман асрлар баланд-пастидан.
Хиёнат дастидан инграр замонлар,
Тарих фарёд чекар унинг дастидан.
Жафокаш тарихим, дейман, юрак гаш,
Елкангда уқубат, азоб на мунча.
Манглайнинг шўрмиди, шўрлик — балокаш,
Унга хиёнатлар битибди шунча...
То ҳануз асрайсан у «неъматлар»ни,
Чидаминг шу қадар чексиз, муаззам.
Баъзан санайвериб хиёнатларни,
Бардошим битади, қиблаи аъзам:
От уни бўйнингдан, ирғит, улоқтир,
Сенга керак эмас бу қора тумор.
Унда жаҳаннамнинг оташи ахир,
Унда қиёматнинг қора ваҳми бор!..
Яхшиям, замоннинг кўзида ёғду,
Хиёнат кишанда, қўллари тугун.
Ва лекин қуёшдек бахтимизга у
Хориждан тош отиб юрибди бугун...
Халқим, сен ўшанга ҳазир бўл мудом,
Ҳазир бўл, титрасин ўша қаҳрингдан.
Ахир хиёнатдир, хулласи калом,
Не-не фарзандларни юлган бағрингдан...
Сиз эса, оналар, мисоли осмон —
Энгашиб, гўдакка алла айтган чоғ,
«Оғанга хиёнат қилма ҳеч қачон»,
Деган калимани такрорланг кўпроқ.
Қиёмат йўқ, дея дўстлар, урманг дам,
Даврон унга сира бермагай омад.
Не-не қиёматлар кўрмади олам,
Хиёнат дегани ўзи — қиёмат!..

1972

УЗРЛАР

Куродошим Саид Жумаевга

Билмадим, банд этиб қайси бир савдо,
Хаёлим қайларга сарсон этибман.
Кўчада, дўстимга боқмай бир қиё,
Салом йўқ, алик йўқ — ўтиб кетибман.
Сездиму оҳ уриб, изимга қайтдим,
Ёлвориб, шу замон айгдим узрлар.
Мен битта қусурга узримни айтдим,
Лекин бисотимда қанча қусурлар!..
Мехрнинг энг юксак интиҳоси — ишқ,
Ва унинг ибтидо — аввали — парво;
Беадад бир ишқим йўқ экан-ку, хўш,
Мунча бемеҳрман, мунча бепарво!
Инсофга қўл бериб, ўйласам ҳозир,
Умр қалъасини хароб этибман.
Хаёлим саргашта, кўзларим басир,
Ёшлигим ёнидан ўтиб кетибман.
Қонимда кўзгалган туйғуларки бор,
Кўрмайин шарора, билмай қонишлар,
Қолибди ҳаммаси йўлларимда хор,
Ёнишлар қолибди, қанча ёнишлар!..
Китоблар қолибди менга кўз тутиб,
Уйқучи сайёҳни кутгандай кема.
Алифбони-ку, мен ўрганибман, хўп,
Лекин ўрганмайин «алиф, лом» нима...
Ҳою ҳавасларга кетибди вақтим,
Исмим такрорлашга етибди аранг.

Йўлларда соврилиб қолибди нақдим,
Қайрилиб, бир қиё боқмабман, қаранг...
Она қишлоғимда ҳамсоя кампир
Эртақлар сўйлайин, дея Синодан,
Мени чорлайвериб шўрлик бесабр,
Кўзини юмибди ахир дунёдан...
Юртим манглаймдан ўпиб доимо,
Фарзанд, деб атаркан сармаст, яқо чок,
Ўйлаб ҳам кўрмабман: бу нечук маъво,
Бу нечук ватандир, нечук хоки пок?..
Олам — меники, деб ўйлаб фаразан,
Фаромуш этибман ўсган элимни.
Назарга илмабман ҳаттоки баъзан
Олмосдек жарангдор она тилимни.
Аждодлар оламга солган хитобни
Биров қора деса, биров депти оқ.
Бироқ бобеларим ёзган китобни
Ўзим бир варақлаб кўрмабман мундоқ.
Сезмабман бетартиб гўнғир садодан
«Баёт»нинг беқиёс гўзаллигини.
Сезмабман ярқироқ балон пальтодан
Беқасам тўнимнинг афзаллигини.
Жаҳондан ўтибди умримнинг ярми
Ва лекин жаҳондан на юрум, на юқ.
Мен энди жаҳонда айблайин кимни,
Идроким суэт бўлса, кўзларим юмуқ?
Элу юрт кўзига, жаҳон кўзига,
(Беҳуда такаллуф, айтинг, не даркор)
Жаҳон нари турсин, ҳатто ўзига
Қайрилиб, бир қиё боқмовчилар бор!
Бир менми, бир менми, айтинг, бир менми,
Паришон, бепарво жонларга жондош?
Олти ой ёритиб баъзи бир ерни,
Олти ой ҳаттоки боқмайди қуёш!..
Мен-ку, бир белгисиз хаёлга толиб,
Қадрдон ошнамга боқмабман қиё.

Баъзан кўрса ҳамки, кўрмасга солиб,
Башарга қайрилиб боқмайди дунё!..
Қуёш кўкдан қарар жумла жаҳонга,
Жаҳон ҳам қуёшдек ўз йўлида ҳақ.
Мен ахир инсонман, агар инсонга
Бир қиё боқмасам, осийман мутлақ!
Оламда ва менинг руҳимда бугун
Хулласки, кўп эмиш турфа қусурлар.
Азизим, нима дей тасалло учун?
Узрлар сўрайман сендан, узрлар..

1973

ОТАМ

Ажаб, мен армонсиз юро билмадим,
Шу буюк, мунаввар юртга муносиб.
Отам дийдорини кўро билмадим,
Ота меҳри менга бўлмади насиб...
Болажон дўстларим ҳар гал беармон
Оталар юзига сурганида юз,
Битта суйканишга кўнглим нигорон,
Қараб тура бердим бир четда маъюс...
Успирин айёмим ўтди йўл қараб,
Дилда дардим очди ўзга бир хумор:
Ота, деб эшикда бир бор саломлаб,
Отини етаклаб кирмадим бир бор...
Иигитлик етишди... Янгича нолиш,
Янги нидо олди юрагимдан жой:
Ота, ёнбошланг, деб узатиб болиш,
Қуйиб беролмадим бир пиёла чой...
Ҳаммаси майлига... Сўнгги бор тошиб,
Сўнгги армон айтар бугун насибам:
Лоақал тобути олдига тушиб,
«Во отам!» деб фарёд чеколмадим ҳам!..
Оталар бахти мўл, оталар ашки,
Баъзан подшо бўлиб, баъзан хор бўлиб.
Подшо бўлмасанг ҳам, юрсайдинг кошки,
Шу ёруғ оламда бир оз бор бўлиб...
Тугёнли кечалар кирдинг тушимга,
Ота!— деб қичқирдим, бошдан учиб ҳуш.

Сен менинг умидвор кўз ёшларимга
Қараб тура бердинг ҳар сафар хомуш..
Қайларда ётибсан, қайда у тупроқ?
Ҳаётинг қайларда топмишдир басар?
Қабрингга бир бора бошини қўймоқ
Наҳотки ўғлингга бўлмас муяссар?..
Отасиз жаҳонда яримсан, кўнгил,
Юртдан айрилсанг-чи, ғарибсан тайин.
Етим қалбдан лочин чиқмоғи мушкул,
Ғарибнинг қарчиғай бўлмоғи қийин..
Отам бўлганида, битта ҳайқириб,
Шерни қулатишга қодир бўлардим.
Отам бўлганида, шоир эмас, йўқ,
Элимга суянчиқ — ботир бўлардим!
Бўлмасдим беҳуда хаёлга банда,
Бўлмасдим баъзида беҳудага лол,
Хуллас, толеида Қамол бўлганда,
Бир оз бошқачароқ бўларди Жамол..
Бошқача бўларди бағримдаги руҳ,
Бовар этасизми, этмайсизми ё —
Бошқача бўларди ишқимда шукуҳ,
Бошқача бўларди қаршимда дунё!
Кезмасди қонимда ғуссалар, ғашлар,
Шиддат кезар эди боболарга хос.
Ўғлимга ўтарди ёруғ оташлар,
Хира бир хомушлик ўтмасди мерос.
Ҳа, ўша кўринмас найзанинг тиғи
Юракка қадалиб турмаганда кош,
Оламда камайиб бир қатра йиғи,
Оламда ортарди бир зарра қуёш!
Ахир онам бўлди шу кўйда адо,
Ёлғиз жоним эмас, кўйди жонларим.
Тугилмай, дунёга кўз очмай ҳатто,
Арасотда қолди укажонларим!..
Умрим-ку, ҳаддига етар беомон.
Лекин армонимга етармикан ҳад?

Жавоб бер етимга, замин у замон,
Жавоб бер етимга, самовий сарҳад!
Кимдир у, кимдир у гўдак ёшимдан
Ёшимни оқизиб, бошимни эгкан?
Кимдир у отамни юлиб бошимдан,
Мени аламларга гирифтор этган?
Мени маъюсликка дучор этган ким?
Тарихнинг қўлими, қисматнинг қули?
У ҳам бир ўғилга отадир балким,
Балки у ҳам бирор отанинг ўғли..
Майли, ким бўлмасин, ерми — самоми,
Ё пучак бир даҳо, пучак бир талъат?
Золим падаркушдир ўшанинг номи,
Мен унинг руҳига ўқийман лаънат!..

1974

АЁ КҮНГЛИМ

Аё кўнглим, жонинг бўлсин омонда,
Хушёрлигинг мастлар билмаса — билмас.
Қадрдонлар қадринг билсин жаҳонда,
Қадрни билмаслар билмаса — билмас.

Тақдир насиб этмиш сенга навони,
Сен фақат сайр айла ўша дунёни,
Юлдузлар юз ювган зилоя дарёни
Хазон, хору хаслар билмаса — билмас.

«Богингда очилмиш ранг-баранг гуллар»,
Гул эмас, муҳаббат шарори улар,
Оташ-алангани ёнганлар билар,
Ҳавою ҳаваслар билмаса — билмас.

Гўзаллар мулкидир — мулки жаҳонинг,
Жаҳон ҳам мулкингдир — гўзал достонинг,
Меҳрингни билса бас, даври давронинг,
Лаҳзалар, нафаслар билмаса — билмас.

Жамол сўзингдадир жамолинг сенинг,
Меҳнат, муҳаббатда камолинг сенинг,
Еруғдир орзию омолинг сенинг
Бир неча нокаслар билмаса — билмас...

1975

СИРЛАШАР

Созим, сирлаш кўнглим билан бирлашиб,
Бу оламда яхши-ёмон сирлашар.
Сайёралар ёнар кўкда имлашиб,
Денгизлар тубида маржон сирлашар.

Шамолга шивирлаб, соч ёзар сумбул,
Утда ёна-ёна оғоч бўлар кул,
Бўстоннинг маҳрами гул билан булбул,
Чаманда жон ила жонон сирлашар.

Сирларга тўлибдир сийнайи олам,
Баъзида шарҳига ҳайрондир қалам.
Дўст билан душманинг, бу қандоқ алам,
Айтишиб чин ила ёлғон, сирлашар.

Асрлар дардини тоғ қилиб уйиб,
Авлодлар боқарлар ўртаниб-қуйиб,
Авлодлар бахтини ўртага қўйиб,
Тарих — бобом билан замон сирлашар.

Жамол, сиринг очма, сўзинг қил тамом,
Лабларда акс этсин қўллардаги жом,
Сирларга чўмилган шу сулув оқшом.
Сенинг руҳинг билан осмон сирлашар...

1976

ПАХТАКОР ҚЎШИҒИ

Кўз очсам, кўзимга далам кўринар,
Фасллар фаслни қувлаб, суринар,
Юрак типирчилар, юрак уринар,
Ҳей, жўяклар аро талошим менинг!

Симобий саҳардан ҳуфтонгача то,
Ҳар куни фалакка чиқиб бехато,
Нур ато этасан, фақат нур ато,
Ҳей, ҳориб-чарчамас қуёшим менинг!

Менга писанд эмас селлар, бўронлар,
Қайноқ саратонлар, совуқ мизонлар,
Миллионлар кетидан яна миллионлар...
Ҳей, темир қалъадек бардошим менинг!

Урми, заҳматда кечмаса умр,
Пешонам теридан — манглайингда дур,
Инқилоб асри бу, қани, олға юр,
Ҳей, пўлат техникам, йўлдошим менинг!

Йиғармиз қуш бўлиб, заррама-зарра,
Гоҳ яқин, гоҳ йироқ кўринар марра,
Яна бир зўр беринг, яна бир карра...
Ҳей, болажонларим, қўлдошим менинг!

Даврада тенг бўлиб, сўрайман тенгдан:
Дарё муҳаббатинг аяма мендан!

Айланай сендану ўргилай сендан,
Ҳей, Осмон, ҳей, Замин — тенгдошим менинг!

Ҳар йили ҳосилни тоғ қилиб уйиб,
Ҳар йили роҳатни эртага қўйиб,
Ҳар йили меҳнатнинг гаштига тўйиб,
Оқариб боради шу бошим менинг!..

1977

Н И Д О

1

Меҳр ҳам ўзингсан, тобон ҳам ўзинг,
Шу сўнгсиз — қиргоқсиз коинотга бош.
Фалакни ёндирган армон ҳам ўзинг,
Демакки, танҳосан, аълосан, қуёш!
Лекин сен Ватанни тутиб бегона,
Иироқларда юриб, келмасанг ёвуқ.
Қанча юксак бўлма, қанча ягона,
Мен сени, қуёш, деб атамасман, йўқ...
Мен фақат кўзимни тўлдириб ёшга:
Лаънат бўлсин, дейман, сендай қуёшга!..

2

Арш ҳам ўзингдурсан, осмон ҳам ўзинг,
Муаззам бир чодир, мовий чамбарак.
Собиту сайёрга макон ҳам ўзинг,
Демакки, онасан, паноҳсан, фалак!
Лекин сен ватанни тутиб бегона,
Найсонингни ундан айласанг дариг,
Қанча афсун бўлма, қанча афсона,
Мен сени фалак, деб атамасман, йўқ...
Мен фақат ўртаниб, оҳ уриб якка:
Лаънат бўлсин, дейман, сендай фалакка!

3

Қатра ўзингсан-ку, уммон ҳам ўзинг,
Бир журъа ўпишинг — ерга тўтиё.
Достонда гул очган бўстон ҳам ўзинг,
Демакки, сеҳрсан, сафосан, дарё!
Лекин сен ватанни тутиб бегона,
Ўзга йўл танласанг, ўзга бир йўриғ,
Қанча жонон бўлма, қанча жонона,
Мен сени, дарё деб атамасман, йўқ...
Мен фақат бонг уриб арзу самога:
Лаънат бўлсин дейман, сендай дарёга!..

4

Тангри ҳам ўзингсан, султон ҳам ўзинг,
Оламга эгалик сенга ярашар.
Ишқ билан йўғрилган иймон ҳам ўзинг,
Демакки, оқилсан, қодирсан, башар!
Лекин сен ватанни тутиб бегона,
Четлаб юра берсанг, кўзларинг юмуқ,
Қанча фард бўлмагин, қанча фарзона,
Мен сени, башар, деб атамасман, йўқ...
Мен фақат юрагим тўлдириб қонга:
Лаънат бўлсин дейман, сендай инсонга!

1978

ТИЛАК

(Уғлим Акмалжонга)

Жажжи бола, думбоқ ўғил
Ширин-ширин туш кўрар.
Тушларини чуғур-чуғур
Сўйламоқни хуш кўрар:
— Ойижоним, боғимизга
Келибди бир қарқуноқ.
Кўзларимиш хандон писта,
Қанотлари — ярқироқ...
Аввал боқсам, тили билан
Соз чалибди чулдираб.
Кейин боқсам, кўзларидан
Еш оқибди милтираб...
Ойи, ўша нега ҳадеб
Чулдирайди, йиғлайди?
Ойи, ўша яна қайтиб
Келадими, келмайди?..
Жажжи бола, думбоқ ўғил
Ширин-ширин туш кўрар.
Тушларини чуғур-чуғур,
Сўйламоқни хуш кўрар.
Ойиси дер, ухла, болам,
Бирпас ухла, болажон!..
Мен дейманки, тингла болам,
Бирпас тингла, болажон!
Туш дегани бежиз бўлмас,
У бир сайёр қуш бўлур.

Мунчоқ-мунчоқ кўзларида
Хаёл бўлур, хуш бўлур.
Хаёлларнинг гулбоғида,
Парвоз қилур қушларинг.
Парвоз қилур туйғуларинг,
Парвоз қилур тушларинг...
Умидларнинг уммонида
Узни гаввос этарсан.
Осмонларга каманд ташлаб,
Юлдузларга етарсан...
Ёнишларда яшар юрак,
Ёнишларда кечар ҳол.
Алпомишдек майдонларда
От сурарсан эҳтимол...
Ушанда ҳам «Ойижон» деб
Тушларингни айтарсан,
Лекин болам, бир кун келиб,
Бу йўлингдан қайтарсан.
Фараҳли бир ойдин кеча,
Ё фараҳли субҳидам,
Ойдек тўлиб, тушларингга
Қирар зебо бир санам!
Зебо санам асир этар
Йигитларнинг мардини.
Йигит марди ойисига
Айтмас юрак дардини...
Пинҳон-пинҳон у санамнинг
Оташини туярсан,
Хаёлида ўртанарсан,
Ҳижронида куярсан...
Ҳаммасига бўлар чора,
Бўлар тайин бир дармон.
Лекин бир кун юрагингга
Келиб қўнар бир армон...
Оҳ урарсан, ўгли бир оҳ,
Бўтам, шунда нор бўлиб.

Тупроқ эмас, олам-жаҳон
Кўзларингга тор бўлиб...
У нимадир, билолмайман,
Надир унинг исмати?
Балки, башар қисматидир,
Балки жаҳон қисмати.
Балки буюк боболарнинг
Яксон бўлган юраги?
Асрларнинг тилагидир,
Наслларнинг тилаги...
Балки кўкка пайванддир у,
Балки ерга пайванддир?
Не бўлса ҳам баланддир у,
Қуёшдан ҳам баланддир!
Армон — баланд, пастда қолиб,
Тушларингда инграрсан.
Тушларингда хўрсинарсан,
Тушларингда йиғларсан.
Мажҳул-мажҳул саволлардан
Сарҳуш бўлиб бошларинг
Юзларингдан ёстиғингга
Оқиб тушар ёшларинг...
Шу дақиқа умринг топар,
Болам, янги ибтидо.
Уша дамга мен тасаддуқ,
Уша дамга мен фидо!
Туш айтарсан тилларингга
Мазасини келтириб,
Туш кўрмаган миллионларнинг
Ҳавасини келтириб.
Уялурлар унда нурсиз
Чироқ бўлиб юрганлар.
Ул мунаввар армонлардан
Йироқ бўлиб юрганлар...
Умр бўйи армонларда
Ёниб юргин, болажон.

Тушингда ҳам армонларга
Қониб юргин, болажон.
Еруғ бўлсин орзуларинг,
Тиниқ бўлсин тушларинг,
Болажоним, жаҳон бўйлаб
Учиб юрсин қушларинг!..

1978

СУВАЙДО

Буюк Навоийнинг бош луғатида
Не-не тушунчалар пинҳону пайдо.
Уша олам-жаҳон сўзлар қатида
Аломат бир сўз ҳам келур — сувайдо...

Юрак ўртасида нуқта эмиш у,
Қора нуқта эмиш, куйик бир нуқта.
Хаттотлар хатидек пухта эмиш у,
Кимларда жизганак, кимларда сўхта.

Мараздан туғилса — хунук эмиш у,
Гараздан туғилса — умрнинг шўри.
Ҳавасдан туғилса — туйнук эмиш у,
Ҳасаддан туғилса — қора бир мўри...

Ҳижрондан туғилса — қонли бўлармиш,
Армондан туғилса — дардли қорачиқ.
Ҳамиша кўз каби жонли бўлармиш,
Ҳамиша кўз каби оламга очиқ...

Ҳақиқат ўшандан мўралар эмиш,
Имон ҳам ўшанга боғли эмиш бот.
Диёнат ўшандан яралар эмиш,
Ушандан ёғармиш элга эътиқод...

Одамлар бировни буюк деганда,
Балки шу жиҳатни назарга илган.

«Хусрав кўксидаги куйик» деганда —
Саъдий сувайдони шараф деб билган¹.

Ҳой, инсон, йўлингда ёр бўлсин омад,
Ёр бўлсин азалдан адамгача то.
Эндиги ҳамма гап шундадир фақат:
Қалбингдан жой олмиш қайси сувайдо?

Куйгансан шам каби ё машъалмисол,
Куйикдир кўксингга «дард» деб уйганинг.
Лекин сен ўртаниб-куйганда алҳол,
Юртим, ватаним, деб борми куйганинг?

Ёнгансан, ёндирган қанча муаммо,
Муаммо ечгансан ёниб эрта-кеч.
Яшамоқ азмида ёнаркан аммо,
Элим деб, тилим деб, ёнганмисан ҳеч?

Ёнингдан бепарво ўто билмадим.
Бенасиб эмасман дардингдан, башар.
Менинг ҳам юрагим жазиллар, балким
Менинг ҳам қалбимда сувайдо яшар...

Бағримга доғ қўймиш қайси бир алам?
Бу қайси аламнинг муҳри, касрати?
Уғлини тупроққа қўйганди оғам,
Балки бу ўшанинг доғи-ҳасрати.

Дўст ҳам йиғлар эмиш ҳабиб олдида,
Юзимда кўз ёшим изи шашқатор.
Юртдан айрилган ғариб олдида
Менинг ҳам бош эгиб йиғлаганим бор...

---

¹ Шайх Саъдий: «Ҳар ким у дунёда бир нарса билан фахрланиши керак. Мен маъна шу турк (шоир Хусрав Деҳлавий)нинг кўксидаги куйик билан фахрланман», — деган.

Сувайдо жонларда яшайди мутлақ,
Биз билан келгандир, биз билан кетар.
Сувайдода мардлик акс этади — ҳақ,
Лекин номардлик ҳам унда акс этар.

Оқшомлар юраман хаёлга тўлиб,
Бошимда юлдузим бўлур ҳувайдо.
Мен унга ҳар сафар боқсам термилиб,
Шаффоф сийнасида — қора сувайдо...

1979

МЕНИНГ УВОҚ ШЕЪРИМ — МЕНИНГ ДИЛПОРАМ

(Туркум)

Қаршингда турибди умрим бир куни,
Менинг увоқ шеърим — менинг дилпорам;
Тонг сийлаган, оқшом опичган уни,
Бир сатрида севинч, бир сатрида ғам.

Агар ғамгин бўлсанг, севинчим — нажот,
Шод бўлсанг, ол, мана, ғамимни бердим.
Қанотинг бўлайин, сен ҳам бўл қанот,
Ҳамдардинг бўлайин, бўлгин ҳамдардим...

* * *

Пайдо бўлдимми, бас, қаршимда қатор
Эшиклар тақа-тақ ёпилар фақат.
— Одамлар, ҳой, тўхтаг, сизда гапим бор,
Одамлар, бир нафас сабру қаноат...

Мен нон сўрамайман, сўрамайман мол,
Пул ҳам сўрамайман, ошиқманг унча.
Бир савол сўрайман, фақат бир савол,
Қиши саволдан ҳам қўрқарми шунча...

* * *

Она-Ер ўртаниб, миллиард ёшени
Сенинг бунёдингга харж этди, инсон.

Қуёшдан олгани ишқ оташини
Оқибат бағрингга айлади эҳсон.

Ут олдингу ўтсиз олмадинг нафас,
Ут яратдинг ўтли жонингга монанд.
Қалбингдаги ўт-ку ганжи муқаддас,
Қўлингдаги ўтдан қўрқаман...

* * *

Бир кифтида оқшом, бир кифтида тонг,
Зулмат ва зиёнинг қоқ ўртасида —
Туради тангридай азамат инсон,
Юлдузлар — қуёшлар рўпарасида.

Руҳини қуршамини ажиб бир ҳолат,
«Тангрим» деб атаркан ер ҳам, само ҳам,
У бовар айламас, чекар ҳижолат
Ва оқсоч онасин ёд этар ҳар дам...

* * *

Менга қисса айтар донишманд бир чол
Юз йиллик кечмиши савдоларидан.
Замонлар гуриллаб кўринар яққол
Заҳматкаш қалбининг нидоларидан.

«Тонг отди, кун ўтди, етишди оқшом,
Жабру жафоларни унутдим бутун».
«Унутдим?» Ажабо, шу қийин калом
Кўксидан қалтираб чиқади нечун?

* * *

Кўкка боқиб сукут сақлайди замин,
Ерга боқиб осмон сақлайди сукут.

Кўкнинг сукутида қанчалар мазмун,
Ернинг сукутида қанчалар ўғит...

Кўкдай бўлса ҳамки юксак, баркамол,
Ердай сукут сақлаб туради оқил.
Бирпас сукут сақлаб, ҳолингга кўз сол,
Бирпас сукут сақлаб, оламга боққил...

* * *

Вақт — болгадир дўстим, одамзод — маъдан,
Ўтгувчи ҳар лаҳза ўтмас бесамар.
Ҳаёт жабҳасига солиш-чун бардам
Бизни ништади даврон — чилангар.

Инсонни тоблайдди замон сандони:
Кимдан пўлат унар, кимлардан темир;
Кимдан қилич унар, кимдан қалқони,
Кимлардан ўт унар, кимлардан кўмир...

* * *

Кўзда ёши билан кулади бола,
Илҳом асир этган шоирга монанд.
Шоир ҳам боқармиш ёруғ оламга
Боланинг мусаффо кўзлари билан.

Ажаб сеҳрлидир бу икки дунё:
Бирпасда севинчу бирпасда қайғу
Бири эрмак излаб, топади маъно,
Бири эртак сўйлаб, айтади орзу...

* * *

Менга отам мерос қолдирди жаҳон:
—Ўзинг салмоқлаб кўр, ўзинг баҳола.

Дардларни топиб ўзинг давола,
Бағрини қуёшга айла ошиён...

Мот этди жаҳоннинг шавкати мени,
Ярим умрим ўтди баҳолаш билан.
Дардларини топдим... Умрим қолгани
Утмасайди ёлғиз даволаш билан...

* * *

Кўриб қолдим ногоҳ, юксакда ўсган
Болаликдан ошно кекса бир гужум,
Ҳисобсиз бурушиқ — ажинларидан
Кўз ёши оқизиб туради юм-юм.

— Ҳой, бобой, не бўлди, ҳолинг паришон
Нега хўрсинасан, нечун изтироб?
— Ковагимда бир пайт ёвуз бир ило
Чумчуқ уясини этганди хароб...

* * *

Баъзи орзуларим шўх парвозидан
Шалпайиб йиқилар мисоли варрак.
Мен уни қўймайман, ушлаб ипидан,
Томларга судрайман, бўламан ҳалак.

Томдан учирсам ҳам, елга тўш бериб,
Баландлаб кетганда йиқилар атай.
Кўз ёши қиламан шунда ўлтириб,
Варраги учмаган ўксик боладай...

* * *

Мени сескантирар гоҳида зимдан
Мўралаб югурган калтакесаклар.

Мени сескантирар гоҳи изимдан
Яширин отилган увоқ кесаклар.

Тутақиб кетаман, номус, андиша
Хиппа бўғиб олар, бироқ йўқ шубҳам -
Агарда биқинмай, тик келар бўлса,
Олишардим ҳатто аждар бўлса ҳам...

* * *

Шом эди. Бировни этдилар дафн,
Заранг, совуқ ернинг бағрини ўйиб.
Қора лашкар каби босиб келди тун,
Қолди ёлғиз қабр дардли қорайиб.

Тун оғиб, юлдузлар ёш тўкиб милт-милт,
Ой нури синаркан мазор тошида,
Соядай судралиб келди-да, бир ит,
Уқсиб уввас солди қабр бошида...

* * *

Шодлик — ўйноқ оҳу, асрондир — ғазаб,
Лоқайдлик — совуқ ва қўрқинч бир илон.
У лоқайд, оламга боқар бетараф,
Тўйда ҳам азада бирдай совуққон.

Етиб кел бошига, ҳакими ҳозиқ,
Етиб кел бошига, севинч ва қайғу.
Қаҳ-қаҳ уриб кулсин, инграсин ёниқ,
Ўт бўлсин, сув бўлсин — одам бўлсин у...

* * *

Бир она қақшатар ўз боласини,
Бола шўрлик йиғлаб, солади фиғон.

Бесолмайман мен ҳам дил ноласини,
Мен ҳам бола янглиғ ўксик, нотавон.

Бегона жон эмас титраб, қақшаган,
Менинг жоним ўксиб, чекади азоб.
Гўё болалигим келиб қайтадан,
«Қутқар!» деб ёлвориб ёш тўкар шу тоб...

* * *

Юксак чўққиларда ҳали юрмадим,
Лекин кўз юмсаму этсам ихтиёр,
Қоялар қаршимда бўй чўзади жим,
Тоғлар ястанади мағрур, сервиқор.

Толеимда юксак тоғим эдинг сен,
Меҳринг оташида ёнарди офтоб.
Мунаввар чехрангни қўмсайман, лекин
Хаёлим уфқида кўринар сароб...

* * *

Боланинг бошидан гул ҳиди келар,
Қуён ҳиди келар, нур ҳиди келар.
Кўз юмиб симирсам, ота кўнглимга
Минг йиллик истиқбол умиди келар.

Ҳар эшиқдан эсар шу хушбўй насим,
Ҳар гулшанда кезар шу ширин нафас.
Дўстларим, одамзод билмайди тиним
Ҳаёт бўстонида шу шаробдан маст...

* * *

Уйласам, лаҳзада замон мужассам,
Заррада беқиёс қудрату амал.

Уйласам, шу борлиқ, бу кекса олам
Маънолар олами экан мукаммал.

Булутда ниҳондир ногаҳоний сел,
Утдан дарак берар мудраган учқун.
Маънолар... Мен сизни териб, муттасил,
Қалбим дастгоҳида тўқийман мазмун.

* * *

Нега мен баъзида маънос, безабон?
Сизга баён этсам, дўст-ҳамдамларим,
Мазмундорлигини пеш айлаб мудом,
Ортимдан юради дарду ғамларим.

Менга шодлик беринг теран, улуғвор,
Токи шодон бўлай, бўлмайд афтода.
Менга шодлик беринг ғамимдай дилдор,
Менга шодлик беринг ундан зиёда...

* * *

Юзма-юз туришар бола ва сиймо,
Юзма-юз туришар эрмак ва алам.
Сиймонинг юзида беқарор маъно,
Боланинг қўлида беомон қалам.

Қалам шафқат этмас, бўяр беибо,
Сиймонинг ёшини оқизар дув-дув...
Бола қаҳ-қаҳ урар, лекин ажабо,
Менинг юрагимга чўқади қайғу.

* * *

— Мени келтираркан ёруғ дунёга
Она, тор келдими ҳимматинг сенинг?..

На зўр ақл бердинг, на зўр ирода,
Фақат юрак бўлди ато этганинг...

— Болажон, берганим оламга арзир,
Нима бор ишқ тўла дилдан зиёда?
Олмос каби ақл китоблардадир,
Курашларда яшар пўлат ирода.

* * *

Одамлар, гоҳи бир ишингиз кўриб,
Юрагим қаҳрдан тош бўлиб кетар.
Одамлар, гоҳи бир ишингиз кўриб,
Кўзларим меҳрдан ёш бўлиб кетар...

Қаҳрим нишонаси — кўнглим тошини
Эритиб ташлайман кўз ёшим билан.
Меҳрим нишонаси — кўзим ёшини
Юракда асрайман бардошим билан...

* * *

Бунёднинг қўлида ишқ машъали бор,
Барбоднинг қўлида нафрат қиличи.
Иккиси солишиб ўсди шиддаткор.
Ўсди икковининг қудрати, кучи.

Қилич ярқирайди, ёнади машъал,
Бунёд чекинмайди, чекинмас Барбод.
Барбоднинг бошига солмасанг ажал,
Нечук Бунёд бўлдинг, азиз одамзод!

* * *

Дўстим, тунда туриб уфқларга боқ,
Нур тошар гоҳи шўх, гоҳи асабий.

Оналар ухламас, оналар уйғоқ,
Бедорликнинг буюк тангриси каби.

Муаззам заминни ой нури эмас,
Шу кўзлар зиёси чулғамиш бутун.
О, агар оналар кўз юмса бирпас,
Жаҳон қоңқосига ёприлади тун...

* * *

Уч каптар талпинар, уч чинни каптар,
Пастда, тонг нурида дарёлар порлар.
Қанотлар ярқираб, енгил рақс этар,
Олдинда уфқлар, олис диёрлар.

Уч каптар талпинар, уч чинни каптар,
Нурдан, муҳаббатдан яралган олам
Уч маъсум юракда яшнаб акс этар,
Уч қошиқ қон аро кезади бу дам...

* * *

— Тақдир, нега мени инсон яратдинг,
Кўксимда шодлигу ғамдан юз нишон.
— Мен сенга қалб ила шуур бахш этдим,
Билгин деб ҳирс нима, нимадир ҳайвон.

— Тақдир, нега мени меҳмон яратдинг,
Ярқ этган чақиндек кечгум бегумон.
— Мен сенга ўлчовли умр бахш этдим,
Билгин деб ишқ нима, нимадир инсон...

* * *

— Ажаб дарё кўрдим, сувга лиммо-лим,
Шарқираб оқолмас, ёқолмас чироқ...

— Дунё — дарсхонадир, ҳаёт — муаллим,
Кўрган-билганларинг барчаси — сабоқ.

— Ажаб доно кўрдим, донги зўр олим,
Оқил бўлмадим деб чекади фироқ.

— Дунё — дарсхонадир, ҳаёт — муаллим,
Кўрган-билганларинг барчаси — сабоқ...

* * *

Биламан, ювошлик доим бехатар,
Бевошлик баъзида эмас безиён.
«Йўқ» дейиш гоҳида қийин нақадар,
«Хўп» дейиш аслида ҳаммадан осон.

Тумандан жалани кўраман афзал,
Билмайман, нима бор унда мен учун,
Баъзилар «хўп» дея мудраган маҳал
«Йўқ!» деб сурон солгим келади нечун?..

* * *

Давра зич, ўртада палов муҳайё,
Шом чоғи бўғриққан шафақ мисоли.
Ҳазрати оловни мақтаймиз, аммо
Не кечди бечора қозоннинг ҳоли?

То палов пишгунча ўша сўзондир,
Тагида гуриллаб ёнади олов.
О, шоир қалби ҳам куйик қозондир,
Раҳм этиб, ҳолига боқсанг-чи, бирров...

* * *

Бола эканимда хаёл-овунчоқ
Юлдузлар ёқарди ёш юрагимда.

Менга тутқич бермай гижинг бир тойчоқ
Ҳадеб айланарди теварагимда.

Умр йўлларида қолмадим яёв,
Яқин бўлиб қолди йироқ осмон.
Аммо ўша тойчоқ тутқизмай жилов,
Менинг атрофимдан айланар ҳамон...

* * *

Саҳар. Хонам ичра гўдак шарпаси,
Эркам, қизалоғим энгашиб шу он
Юзимга термулар, шивирлар майин,
«Дадам уйқуда», деб ўйлар бегумон.

Шеърим ҳам саҳарлаб келади гоҳо,
«Дадам уйқуда», деб қилар табассум.
Мен эсам қучоғим очаман ногоҳ,
«Болам», деб бағримга босаман шу зум...

* * *

Уфқдан бўғриқиб чиқаётган ой,
Хуморингман, кўтар олтин баркашинг.
Шу мудроқ оқшомга ўзинг бўл Ҳумой,
Бутоқлардан оқсин ипак оташинг.

Ана, само бўйлаб ёйилди зарҳал,
Шуълалар қаршимда ёндилар майин.
Кўзим қароғини тўлдириб аввал,
Кўнглим булоғига оқдилар кейин...

* * *

Истардим, юлдузди, тимқора оқшом
Мени аста айлаб бандаи асир,

Бир нозли ёр каби кўнглим этиб ром,
То барқут тонггача вивирласа сир...

Истардим, шафақли, фируза саҳар
Ёгдуга тўлдириб кўзим ва кўнглим,
Бўсадан манглайим этиб мунаввар,
Бир оқсоч онадек кўрсатса йўлим...

* * *

Меҳринг дариг тутиб, ғазаб айлама,
Бир бурда нонингни қўя тур нари.
Қаҳринг оташида ёнмайман, аммо
Меҳринг қатрасида чўкаман, пари.

Бирпас шафқат билан эгил бошимга,
Кўзимга термулиб, айла табассум.
Туш десанг, тушаман худди дўзахга,
Ён десанг, ловуллаб ёнаман шу зум...

* * *

Дунё экан, мағрур бошим
Маъюсликка гирифтор.
Маъюсликка йўқ бардошим,
Мағрурликка йўқ қарор.

Кўнглим айтар: қилма қайгу,
Аҳли шеъри шуурсан.
Мағрурсанки, маъюдирсан,
Маъюссанки, мағрурсан...

* * *

Баъзан сўлди, ғамга тўлди.
Лекин ўлмади кўнглим.

Орсизлар-ла ош-нон бўлди,
Ошно бўлмади кўнглим.

Бу дунёда насибам ҳам,
Хазинам ҳам кўнглимдир.
Ҳукм айласа: ҳаёт менга,
Ҳукм айласа: ўлимдир...

* * *

Биз Ерни атаймиз саховатпеша,
Ва лекин бизни ҳам, ризқим, дейди ер.
Ерни еб яшаймиз биз-ку, ҳамиша,
Ва лекин бизни ҳам бир кун ейди ер.

Буни эсда тутинг, ёри-йўлдошлар,
Қарангиз, бу қандоқ демиш бўлади.
Ем бўлган бир куни емоққа бошлар,
Еганлар бир куни емиш бўлади...

* * *

Мен ҳам бир сайёдман, қаршимдадир сайд,
Камоним, камоним, қилт этмагил то —
Сен фақат юракни мўлжал ол, фақат,
Сен фақат юракка ургин бехато.

Токи учиб бориб дардимнинг тоши
Яна бир кўнгилни айласин парканд.
Оқсин кўз ёшимдек кўзининг ёши,
Фарёди қўшилсин фарёдим билан...

* * *

Сен оқшом балқиган ҳилоладек ҳур,
Мен аста ёприлган тундай қароқчи.

Қаршингда юлдузлар чақнаб кўринур.
Бу — менинг кўзларим, йўлингда соқчи.

Бошинг узра ёйиб зулмат чодирим,
Минг кўз билан сенга термуламан жим.
Сени шаффоф, мени қаро қилган ким?
Қалбим, муҳаббатим, жоним сўроқчи...

* * *

Сеҳргарсан, ўзинг билмайсан аммо,
Сен гоҳи ғазабга тўлиб-тошган дам
Қўраман кўзингда тимқора само
Ва унда чақинлар талошини ҳам...

Сеҳргарсан, ўзинг билмайсан аммо,
Сен гоҳи севинчга тўлиб-тошган дам
Қўраман кўзингда нурли бир дунё,
Уфқида иқболим қўёшини ҳам...

* * *

Бир кун эшигимдан кирдинг меҳрибон,
Оқибат истабсан кўнглим роҳини.
Бўронли кўксимга бош қўйиб, эй жон,
Тингладинг жимгина ишқим оҳини.

Аслида бу хаёл... бўлиши гумон,
Ва лекин кўнглимнинг бир гўшасида—
Яшайди шу орзу, шу гўзал армон,
Шафқат — мурувватинг андишасида.

* * *

Тушингда йиғладинг яна ўксиниб,
Кун бўйи лабингга қўнмадм кулгу.

Тун аро кўзингни уйқуда кўриб,
Ёшингни маржондай оқизган ким у?

Айтиб бер, мен уни ҳайдай куч билан,
Агар ожиз эсам, этай илтижо.
Азиз остонанга қўймасин қадам
На мавҳум надомат, на қўрқинч рўё...

* * *

Ўртансанг, мени ҳам ўрайди фироқ,
Севинсанг, кўзимга сигмайди зиё.
Сен — оқин сув эсанг, мен — икки қирғоқ,
Аммо иккаламиз — сирли бир дунё.

Яшнасанг, шу замон руҳим чароғон,
Мунғайсанг, шу нафас мунглиман мен ҳам.
Мен гар замин эсам, ўзингсан осмон,
Аммо иккаламиз — сирли бир олам...

* * *

Мен уни изладим, изладим дилхун,
Тубига етмоққа айладим ният.
Қанчалар бўғилдим, оқибат бир кун
Қаршимда очилди ўша моҳият.

Унга қарайману айланар бошим,
Яна чорасизлик йўлимни боғлар.
Қай тарафдан боқмай, оқизар ёшим.
Қай тарафдан боқмай, кўнглимни доғлар...

* * *

Мени севинч кутар, кутар табассум,
Гарчанд руҳим баъзан шикаста, синиқ.

Шеър оқар, қумрининг кўзидай маъсум,
Шеър оқар, булбулнинг ёшидай тиниқ.

Жоним, аламларинг зиёда бўлсин,
Ахир мен биламан аламнинг кучин.
Ботир ҳам тупроққа қоришар баъзан
Қайтадан оёққа қалқимоқ учун...

* * *

Достон чиқармагил зарбулмасалдан,
Майли, даврон сенга берибди навбат.
Шундоқ бўлган эмас азал-азалдан,
Шундоқ бўлавермас абадул-абад.

Бугунча босганим тупроқ, деб магар
Кибрингни кўкларга осиб юрибсан.
Аммо билармисан, ўзинг муқаррар
Ўзингни тупроққа босиб юрибсан...

* * *

Ёзиб ҳаволарда музаффар қанот,
Ошиб сел карвони — булутларингни,
Она — Ўзбекистон, кўрдим мен кушод
Нурдан уқа тутган уфқларингни...

Улуғ табиатдан улуғ насибим,
Тарихдан ҳиссамга тушган макон шу!—
Дедим-да, ифтихор яшнатди қалбим,
Кўз ёшларим оқди мисоли ёғду...

* * *

— Она Ўзбекистон, сендан сўрайман,
Неларни ўйлайсан шу фараҳли тун?

— Жумла мамлакатга нон берсам дейман,
Қийинтирсам дейман уни бус-бутун...

— Она Ўзбекистон, орзули чаман,
Қаергача етар меҳринг поёни?
— Мен жумла дунёга нон берсам дейман,
Қийинтирсам дейман жумла дунёни...

* * *

Нафратни дунёга келтирди одам,
Кейин нафрат тўқди одам қонини.
Одамзод қайталаб ўтда ёқса ҳам,
Нафрат бўшатмади гирибонини.

Жанг борар, ўртада муҳаббат қалқон,
Кураш давом этар, битмас ҳеч қачон.
Инсон битган куни нафрат адодир,
Нафрат битган куни адодир инсон.

* * *

Яна кўзларимга жаҳон қоронғи,
Яна кўнглим титрар унинг ваҳмидан.
Тил дебон аталган қилич зарбю
Қилич деб аталган тилнинг заҳмидан.

- Дунёдай кўп қадим бу зарбулмасал
Наҳотки яшаса тургунча дунё.
Табиат, шамширдек тилдан ҳам аввал
Шафқатли дил берсанг бўлмасми раво...

* * *

Мени ўраб олди қайтмаслик дарди,
Мунаввар шу замин, шу гўзал замон,

Шу оқшом шукуҳи, шу тонг талъати
Оқар мангуликка, қайтмас ҳеч қачон...

Мени ўраб олди қайтмаслик дарди,
Шу жонкаш-жафокаш ҳар битта инсон,
Кўзида меҳнату малолат гарди,
Кетар мангуликка, қайтмас ҳеч қачон...

* * *

Уйимиз томида хумчаларда май
Ажиб садо бериб, қайнарди тинмай.
Мамнун пичирларди бобом раҳматлик,
Мастона боқарди ўзи ҳам билмай.

Менга насиб этди ажиб бир замон,
Минг йиллик май каби жўшади даврон.
Шарбат косасига лабим тегмасдан,
Маст бўлиб боқаман, ўзим ҳам ҳайрон...

* * *

Дурахшон юлдузлар шомдан то саҳар
Шивирлашар тинмай: гўзалдир инсон!
Инсон юлдузларга термулиб ҳар гал,
Шивирлар: ҳар юлдуз ўзи бир жаҳон...

Мен юлдуз, инсонлар аро ўй суриб,
Мўъжиза кутаман ҳар бир қадамда.
Одамлар қалбини юлдузда кўриб,
Юлдузлар жамолин кўриб одамда...

* * *

Сен менинг кўксимга бош қўйсанг агар,
Боғларда шамол ҳам бошлайди жавлон.

Сойларни тўлдириб оқур нилуфар,
Нилий юлдузларга тўлади осмон.

Сен менинг кўксимга бош қўйсанг агар,
Оламни қуршайди ажиб бир рўё.
Тоғлардан юксалур ёниқ садолар,
Менинг атрофимдан айланур дунё...

* * *

Кун оққан, туш билан оқшом ораси,
Оvloқ қияликда бир соя ётар.
Сояда бир қатра шабнам донаси,
Шабнамда бир ажиб ҳикоя ётар:

«Қуёшни орзиқиб кутдим тун бўйи,
Кундуз ҳам бўлмадим ғамдан осуда.
Мана шу бир бурда соя туфайли
Мўлтираб ётибман замин кўксида...»

* * *

Шеър қилиб айтишга арзимас балким,
Бир дам эътиборга балки арзимас.
Лекин мен паришон ўйлар ичра жим,
Баланд остонада қотдим бир нафас.

«Қопағон кўппак бор, бўлгин эҳтиёт!»—
Деган таҳдид турар... О инсон, инсон,
Узингга ўхшаган жонларни, наҳот,
Ит билан қўрқитиб яшайсан ҳамон...

* * *

Чаманлар сайрига қўяркан қадам,
Кўзимга кўринар қуюнли саҳро.

Қуюнли саҳрога қадам урган дам
Хаёлимни босиб келади дарё...

Чарогон хонада тураман бирпас,
Мени чорлар чексиз тундаги фироқ.
Аммо тун бағрига кирганим нафас
Имлар олислардан мунис бир чироқ...

* * *

Она-Ер, ҳар кун олам уфқига
Қўз ёшинг оқизар баҳри-уммонлар...
Баҳри-уммон бўлиб қўзғолмас нега
Сенга банда бўлган тирик инсонлар?

Она-Ер, она-Ер, бошингда тутун,
Бағриндан отилар ўтли вулқонлар...
Ўтли фарёдингдан бир кунмас-бир кун
Тикка қўзғолмасми ўлик инсонлар?..

* * *

(Буржуа файлисуфларига)

Зўравон яшармиш ожизни талаб,
Ғолиб ҳам матлубни этармиш тилка,
Бу бир қонун эмиш... Рост бўлса шу гап,
Мен сенга қаршиман, диалектика!

Шу агар рост бўлса, ёлғон шиквадир
Оламда башарий инсоф деган гап.
Ғар инсоф бўлмаса, иймон нимадир?
Нимадир Ҳазрати Инсон, деган гап?..

* * *

Риё ҳунарини мен ўрганмайман,
Қўйинг, бети қурсин ўша ҳунарни.
Чанглар, губорлардан асраб-аяйман
Мен юрак аталган тоза гавҳарни.

Уни айтиб турсин лабимда кулгу,
Уни айтиб турсин кўзларимда ёш.
Қора қабргача шаффоф бўлсин у,
Порлаб уфқларга ботгандек қуёш...

* * *

Қалбимда ҳамиша безовта ғашлик,
Бағримда ҳамиша нотинч ҳарорат.
Мумкин эмас бунга мудом чидашлик,
Уртаниб кетаман: қани қаноат?

Қўнглим бу аламдан бўларми холи,
Бўларманми бир кун бахт билан тўлгин?
Гоҳо шиддаткорман дарё мисоли,
Гоҳида тураман хазондай сўлгин...

* * *

«Ухла, қўзичоғим, бир нафас ухла,
Эртага элтаман кўп йироқларга...»
Онанинг сўзига ишонар бола,
Тушида тирмашар баланд тоғларга.

Хаёлларим суйиб, шивирлар баъзан:
«Эртага етасан, толе бўлур ёр...»
Уйқуга чўмаман, яна тонг билан
Мовий уфқларга термулгали зор...

* * *

Осмон, бошимизга ўзингсан паноҳ,
Мовий сарҳадингга термуламан жим.
Сеҳринг-ла юракда яшайди аммо
«Қулаб тушмасайдинг...» деган бир ваҳим.

Она-Ер, ўзингсан оламда танҳо,
Мунаввар уфқингга термуламан жим.
Меҳринг-ла юракда яшайди аммо
«Қулаб кетмасайдинг...» деган бир ваҳим.

* * *

Дастурхон устида бир коса таом
Интизорлик тортиб, фиғон қилади.
Хаёллар бошимни банд этиб тамом,
Утган кунларимни баён қилади.

«Шу ҳам инсофданми, қурбонинг кетай?
Умрим ўтмоқда»,— деб ёлворар таом.
Мен дейман: сабр айла, бир оз фаҳм этай,
Энди умрим қандай этади давом...

* * *

Мен сени танидим, эй кўҳна дунё,
Сўник чиройингга кўз солдим дилхун.
Бағримга ёғилиб минг битта бало,
Умидим қасрини барбод этган кун...

Мен сени танидим, эй гўзал дунё,
Сўнгсиз чиройингга кўз солдим мафтун.
Бағримга ёғилиб минг бир тасалло,
Умидим қасрини бунёд этган кун...

* * *

Шундайлар бор ҳали, шундайлар кўпроқ,
Тил билан яшарлар, фақат тил билан.
Уша яшатувчи тилдан мен йироқ,
Оламда яшарман фақат дил билан.

Уксиниб «сен мени севмайсан» дема,
Мен сени севаман, жоним, дил билан.
Дил билан севаман, лекин инжима,
Лйтиб беролмасам уни тил билан...

* * *

Томчи тикиллайди... челак тубидан
Таралар шарпадек заиф бир садо.
Садо туғилади лекин дафъатан
Ҳаёт шовқинида бўлади адо...

Лаҳзалар кечади навбат-банавбат,
Етим қатралардек бесас-бесурур.
Орзу бўлиб яшар юракда фақат
Тутаи гулдиросдай янграган умр...

* * *

Гавҳар тақибдилар итнинг бўйнига,
Ит эса йиғлармиш оқизиб ёшни:
«Ёронлар, гуноҳим не эди, нега
Бўйнимга тақдилар бу совуқ тошни!»

«Тош» ҳам йиғлар эмиш жўр бўлиб унга:
«Ахир кучукка ҳам энди гавҳарми?
Ёронлар, гуноҳим не эди, нега
Бошимга ортдилар бундоқ аламни!..»

* * *

Сени ёндирдилар, сени сотдилар,
Неча бор қатлингга ичдилар қасам.
Ва лекин ўзлари қонга ботдилар,
Ва лекин ўзлари топдилар барҳам.

Сен эса жаҳонда собитсан ҳамон,
Собитсан, ватанлик шарафинг оқлаб.
Келганлар ҳолига боқарсан ҳайрон,
Кетганлар ёдини ёдингга сақлаб...

* * *

Бир боққа ўт кетди қўрқинч, беаёв,
Чинорлар гурсиллаб йиқилди беҳол.
Шамол изғиб, ёнғин соларкан талов,
Оловга бурканди ёшгина ниҳол...

Ёнаркан, жонланди ширин тушлари...
Етук дарахт эмиш... о гўзал рўё!
Бошида чарх уриб жаннат қушлари
Олтин меваларин чўқирмиш гўё...

* * *

Оламнинг ҳусни, деб аталган инсон
Оламга келармиш фақат фард бўлиб.
Лекин сочилармиш бир кун гард бўлиб,
Юракни ёқармиш кейин дард бўлиб...

Оламнинг ҳусни, деб аталган инсон,
Мард бўлиб яшагини, фақат мард бўлиб.
Кейин сочилсанг ҳам майли гард бўлиб,
Кейин ёндирсанг ҳам майли дард бўлиб...

* * *

Кўҳна уй бузилди... тўкилди жарга,
Тош поралар худди яраланган қуш.
Қуюқ тўзон аро янгради шунда
«Ҳой, бепарво инсон!» — деган бир товуш.

Кечмишинг, ҳасратинг ҳар тошимга жо,
Қимлигинг сўйлайди мендаги кукун.
Бугун-ку, беписанд кўмасан, аммо,
Аммо яна қазиб оласан бир кун...

* * *

Бир қушча йиғлайди бўғот тагида,
Увоққина қалби қайғуга тўлиб.
Не ажаб, бир қатра ёш пардасидан
Олам кўринади ёшга ғарқ бўлиб...

Бир қушча қувнайди бўғот тагида,
Увоққина қалби қувончга тўлиб.
Не ажаб, бир қатра нур пардасидан
Олам кўринади нурга ғарқ бўлиб...

* * *

Сенинг ишқинг менга бир коса сувдир,
Лабларим қовжираб, боқаман ташна.
Ичмасам — шарбатдир, ичсам — оғудир,
Ўзинг нажот кўрсат, ўзинг йўл бошла.

Ишқинг — тоғлар аро гўзал оҳудир,
Отсам — дилпораман, отмасам — дилхун.
Жоним, ишқинг менга ажаб қайғудир.
Тортсам — савдойиман, тортмасам — мажнун...

* * *

Бўронлар танимни отди ҳар тараф,
Чақмоқлар бағримни ёқди беомон.
Сенинг остонангга баргдай қалтираб,
Йиқилдим оқибат беҳуш, бедармон.

Чалажон ётибман... Лекин бир орзу
Менга жон бағишлар, эшит, жонона.
Яна бўронларга дучор бўлсаму
Сенинг остонангга йиқилсам яна!..

* * *

Онам учун аввал армон эдим мен,
Сўнгра мен талпиндим қучоқларида.
Кўзидан ёш бўлиб қуйилдим кейин
Ва аста эридим дудоқларида...

Орзу оташида, иссиқ қучоқда
Етишган, эй шеърим, эй жонон ўғил,
Шу буюк дунёдан кўз юмар чоғда,
Менинг кипригимда нур бўлиб қуйил...

1964—1970

Ғ А З А Л

Солди шайдоликка жонимни
Ажаб шайдо газал,
Солмаса жонимга шайдолнк,
Нечун пайдо газал?

Етди жонимга хуморим,
Оташ истарман, рафиқ,
Синқорай жонимга оташдек
Неча паймо, газал.

Ё гўзал саргашта этмиш,
Ё газал, деб, ўйламанг,
Ёр бошимга солди савдо,
Солди сўнг савдо газал.

Масти-шайдолнк билан
Боқсам фалакка кечалар,
Ярқирар бошимда юлдуз —
Мисрали, анво газал.

Тунда юлдуз ёшидек
Гулшанга тим-тим томдню
Ёнди сўнг тонгларда жим-жим
Товланиб зебо газал.

Дўстларим, Зухро газалга
Шоирн Тоҳир керак,

Шоир Мажнун тилайдир
Биргина Лайло газал.

Бор ривоят: мулки оламини
Муқаррар этдию,
Тузди сўнг ул арши-аъло
Устида оллоҳ газал.

Мен — замона ўглидирман,
Мен — газалхон наслиман.
Менга ҳам гулбонги булбулдан
Келур дунё газал.

Гоҳи Машриқдан келар ул,
Гоҳи Мағрибдан равон,
Мағрибу Машриқда бирдек
Севгили, жоно газал.

Хайф эмасму менга ёшлик,
Бу муҳаббат, бу олов,
Езмасам сармаст бўлиб,
Ошифта, истиғно газал.

Мир Алишер хоки пойин
Кўзга суртарман, Жамол,
То ёзай деб кўз нурым бирлан
Ғули раъно газал...

ҚЎКЧАДА

Қўкчада мўъжаз эшикли
Боги бўстоп ҳовлича,
Ҳовлича саҳнида бир жуфт олмач.
Бир жуфт олуча.

Олмаю олучаларга
Мен қиё боқмас эдим,
Биз яшардик айру-айру,
Яъни, ҳар ким ҳолича...

Бир маҳал мўъжаз эшикни
Очдингу кирдинг кулиб,
Тим қоронги шом эди, дилбар,
Яноғинг холича.

Богаро шаҳди шакарни
Неча сўрдим-сўрдиму
Сўрмадим оламда бир шарбат
Дудоғинг болича.

Жилмайиб Зухро кўринди
Қўшининг деворидап,
Балқиди ул ҳам муҳаббат
Аҳлининг иқболича.

Лаҳзада кечди са лекин
Қолди дилда бир умр
Барчаси васлу висол,
Нангу намо тимсолича.

Кўкдада мўъжаз эшикли,
Боғи бўстон ҳовлича,
Вой, унинг саҳнда бир жуфт олма,
Бир жуфт олуца...

БОҶСАЛАР ЖОНИМГА, ЖОНО...

Боқсалар жонимга, жоно,
Кўзларинг юлдуз бўлиб,
Кўзларимга нур тарайдир
Кечалар кундуз бўлиб.

Айланур бошимда осмон,
Эврилур қошимда ер,
Ой бўлиб, юлдуз бўлиб,
Раъно бўлиб, наргис бўлиб.

Озмагил лаълингил, жоно,
Менга меҳринг сочмагил,
Сочилиб кетмай баногоҳ
Битта жоним юз бўлиб.

Биз сукут этганда, ёрим,
Уртада ёнгай сукут,
Лаҳзалар ҳам лаҳза-лаҳза
Уртанур сўнгсиз бўлиб.

Кетмагил, ошиққа бундоқ
До:и ҳижрон этмагил,
Иўлларингга кўз тутармен
Еангу рўйим бўз бўлиб.

Менга сенсиз кун қародир,
Менга сенсиз тун қаро,
Мен саҳарларни нетарман
Яккаю ёлғиз бўлиб.

Эй нигоро, ой жамолинг
Кўйида юрган Жамол
Сенга етганда туролмас
Бир замон сенсиз бўлиб...

СОЯЛАР

Кипригинг остида, ёрим,
Мунча тутқун соялар,
Термулиб кўрдим мудом:
Кун соялар, тун соялар.

Гул юзинг гул-гул оқизган
Шуълалар гулгун эрур,
Не ажаб гулгун яногинг
Узра гулгун соялар.

Турфа-турфа ёгду ичра
Ошиён тутмиш жаҳон,
Маскан этмиш ҳам бу оламни
Гуногун соялар.

Оҳ, у оқшом менга доим
Нурли бир афсонадек,
Ендим илк илҳом ўтида,
Айтди афсун соялар.

Соядек чўл кезди Мажнун
Лайлидан бир соя деб,
Пойнга бош урди ҳўнграб
Мисли Мажнун соялар.

Эй башар, рўшнолик истарсан,
Бироқ ортингдадир
Гоҳи ҳорғин, гоҳи дилхун,
Гоҳи қузғун соялар.

Эй чинорлар, қартайибсиз,
Бир қарашда пайқадим,
Не учунким. пойингизда
Шунча сўлғин соялар.

Ул кўнгилким то абад
Сеҳри — нафосат конидир,
Кони ичра шуълаларга
Бўлса уйғун соялар.

Ногаҳон онам фироқи
Дилда қўзғалган чоғи
Епинурсиз не учун
Гардиши — гардун соялар?

Эй Жамол, нур эътиқодинг
Нурли тўғон айла сен,
Босса бағрингни баногоҳ
Мисли Жайхун соялар...

АЙЛАНМА КЎП

Давра ичра масти олам,
Масти жон, айланма кўп,
Масти — мафтундир бу жонингга
Жаҳон, айланма кўп.

Айланур бошим маним ул
Доманинг давронидан,
Ҳам қолурман бир боқишга
Нотавон, айланма кўп.

Чарх урарда, ўйлаким,
Сен бир томон, мен бир томон,
Елборурман сен томонга:
Мен томон айланма кўп.

Чархи ўй, чархи хаёл
Жонимдадир, қонимдадир,
Эй менинг жонимда ўт,
Жисмимда қон, айланма кўп.

Елборурман мен Заминга
Жумла инсон номидан,
Биз башарга ошиёнсан,
Ошиён, айланма кўп.

Гар омонликсан, ва лекин
Суръат ичра беомон,
Эй омонат, суръат ичра
Беомон, айланма кўп.

Ер-ку, шафқатлар жаҳони,
Шафқат ичра жонажон,
Бошимиз узра муаллақ
Осмон, айланма кўп.

Айланувчи еру осмон
Ичра умри жовидон...
Кўзларим олдида умри —
Жовидон, айланма кўп.

Умри инсон, умри иқбол
Барҳақу боқий эрур,
Мен гумон этмасман асло,
Эй гумон, айланма кўп.

Тингла, тарих, ҳур замонлар
Ичра ҳурдир бу замон,
Тут муқаррар шу замонни,
Шу замон, айланма кўп.

Қим севинчлар чоғи ҳам
Айлаб Жамолга жилвалар,
Кипригим остида кўз ёшим
Ниҳон айланма кўп...

ОҲ, ГҶЗАЛ ФАРҶОНАНИНГ...

Оҳ, гўзал Фарғонанинг
    Ҳусни бугун қандоқ эмиш.
Ҳар тараф осмон эмиш,
    Осмонга етган тоғ эмиш.

Тоғ эмиш чексиз чаман —
    Фируза боғлар қўйнида,
Бог эмиш, боғларда ёнган
    Лолақизғалдоқ эмиш.

Паррирар эрмиш уфқлар,
    Товланиб ҳам турланиб,
Термулиб турсанг уфққа,
    Турна аргимчоқ эмиш.

Сал-сарик сувлар оқармиш,
    Тип-тиник эрмиш само,
Қип-қизил қирларга зийнат
    Ям-яшил япроқ эмиш.

Чайқалармиш, чайқалармиш;
    Қўшчинорлар чирмашиб,
Бўз теракларнинг шамоли
    Бол эмиш, қаймоқ эмиш...

Тоғ кезармиш бир париваш,
Боғ кезармиш бир санам.
Кўзлари кундай ёришган,
Юзлари яшноқ эмиш:

Кувдузи кезганда унга
Тилла қош эрмиш қуёш,
Кечалар кезганда унга,
Ой кумуш балдоқ эмиш.

Неча бир жонлар уни деб
Уртаниб, жондин йироқ,
Неча бир диллар уни деб
Кул эмиш, тупроқ эмиш...

Бир кўриб, жоно, Жамолинг
Чекди андоқ бир наво,
Ҳолини кўрганлар айтсин,
Ҳолати қандоқ эмиш...

Б У Л У Т

Талпинур қушдек зилолий
Кўкда оппоқ пар булут,
Пар булут, байзо булут,
Раъно булут, кавсар булут.

Талпинур уқпар хаёлим,
Талпинур жоним, не тонг,
Парпираб қошингда ўйнар
Чинни бир қаптар, булут.

Мен газал ёзсам, қуёшнинг
Нурлари бўлсин қалам,
Сен — само саҳнида менга
Тоза бир дафтар, булут.

Мен сенга дардимни айтай,
Сен менинг ҳолимни сўр,
Оҳ уриб, лекин кўзингни
Этмагайсан тар, булут.

Шу ёруғ оламда битта
Ғойибим бор, ғойибим,
Ғойибимни сен сўроқлаб,
Мен учун ахтар булут.

Ваҳ, умр айёmidан
Ойлар ўтар, йиллар ўтар,
Мен ҳамон мустарман унга,
Мен ҳамон мустар, булут.

Тонмасанг ёким унинг
Устига бахмал ёнмасанг,
Кел, Жамол, ёнингги арт, деб
Менга тугтил бар, булут..

НАҒМАСИ

Майсазор қўйнида тинмайди
Тиниқ сув нағмаси,
Ҳушни элтар гоҳи гирён,
Гоҳи кулгу нағмаси.

Гоҳи ҳижрон шомида учган
Наводек бенаво,
Гоҳи шўху нағмасоздир,
Мисли ҳинду нағмаси.

Бир томонда сабзаларга
Сув сепар оҳу шамол,
Бир томонда қушчаларнинг
Турфа «ҳу-ҳу» нағмаси.

Ҳар булоқда бир навою,
Ҳар булоқда бир садо,
Не ажабдур ҳар бирининг
Айру-айру нағмаси.

Дил ёқар бу пардалардан
Дилга ором мунг оқар,
Қўзғолур қонимда ҳар дам
Қанча орзу нағмаси.

Жўралар, бир дам кўзимда
Еш кўриб, айб айламанг,
Дил куйига мунча монанд
Келди, ёҳу, нағмаси!..

Мангуликдан қиссалар айтди
Жамолга, оҳким,
Тоғаро жонон табиатнинг
Бу мангу нағмаси..

СЕН БУГУН УЗГАН БУ ЯПРОҚ

Сен бугун узган бу япроқ
Кеча бир тупроқ эди,
Сен бугун босган бу тупроқ
Кеча гул-япроқ эди.

Сенки тингларсан бу сўзни
«Бир гапий» деб тонг аро,
Дилда оқ эрдию оқшом
Лабда бир титроқ эди.

Айланармиш чархи даврон,
Бас, нечун қилгунг гумон,
Нур билан тўлган бу дунё
Гардуни офоқ эди.

Ул чаманким, гул чаман ичра
Чаманлик кўрки бор,
Бошида қизгин қуёшу,
Кўксида янтоқ эди.

Ул чечакким, кундузи
Порлар қуёшга рўбарў,
Тунда хомуш бир тугунчак,
Гунчайи мудроқ эди.

Ул паривашким, саҳарлаб
Қувди бизни уйидин,
Кеча хўп ошуфтаҳол эрдию
Кўп муштоқ эди.

Ким рақиб эрди тунов кун,
Энди дўсти бебадал,
Қимки ағёрдир бу айём,
Кеча чин ўртоқ эди.

Қилма таъна, мен ўқитдим деб
Камолот дарсини,
Қим, унинг зеҳни камолот
Илмидин чарчоқ эди.

Айланур гардиши даврон,
Титрагувчи жинчироқ
Бир куни орзу самода
Чақнаган чақмоқ эди.

Эй Жамол, қилма маломат,
Гар тирикдир, гар ўлик,
Қим, биров тўмтоқ эдию,
Қим, биров тўқмоқ эди...

МАШРАБ МОНОЛОГИ

Воҳки, дунё йўл босар
Шаддодланиб, шиддатланиб,
Мен боқурман ул сари
Ҳайратланиб, ҳасратланиб.

Берди охир Қарбалодин
Сурату сийрат манго,
Кўзларимда даҳри — дун
Суратланиб, сийратланиб.

Мен-ку, менман, элга элдек
Сурату сийрат қани,
Утса умри бир умр
Меҳнатланиб, заҳматланиб.

Бир тараф афгон чекарлар
Меҳнату заҳмат билан,
Бир тараф даврон сураб
Роҳатланиб, ишратланиб.

Бир тараф афтодаҳолдир,
Ҳоли кун-кундан забун.
Бир тараф довруқ солар
Шуҳратланиб, шавкатланиб.

Бу замонда аҳли давлат
Эл сотар, иймон сотар,
Файрилар бирлан мудом
Хилватланиб, улфатланиб.

«Эрк» деганлар сўндилар
Гурбатда беному нишон,
«Бахт» деганлар битдилар
Бўхтонланиб, туҳматланиб,

Мазлумо, беҳуда кутма,
Тутма золимдан умид,
Келмагай инсофга у
Раҳматланиб, шафқатланиб.

Нобакорлар бошида
Ўтдек муқаррар бўл, қасос,
Қол кейин оламаро
Ибратланиб, ҳикматланиб.

Машрабо, айёми ғам
Таърифи топмас интиҳо,
Неча сўз айтсанг агар
Нафратланиб, нафратланиб...

БИР ХОТИНИНИҢ БЕТИЙИҢ ЭРИГА АЙТГАНЛАРИ

Сен юарсан бу жаҳонда
Икки кўзинг кўр бўлиб.
Мен боқурман бўйларингга
Ранги рўйим бўр бўлиб.

Неча бор тегрангда қайнаб,
Пишди дунё, пишмадинг,
Гўр билан гўрдап туғилгансан,
Яшарсан гўр бўлиб.

Аста-аста банда бўлдинг,
Аста-аста мубтало,
Аста-аста шум фалокат
Чирмаб олди тўр бўлиб.

Нафс сени кўйларга солди,
Ҳеч ўзингга боқмадинг,
Бора-бора бир балолар
Босди худди мўр бўлиб.

Уйла авлодингни сен ҳам,
Тобакай қолгай ахир --
Сен туфайли уйда оши,
Юзда ёши шўр бўлиб.

Вой, муқаррарким ўша
Офат, қабоҳат қул этар,
Турмасанг майдон аро
Мардоналикда зўр бўлиб.

Не эмиш ҳою ҳавасга
Қул бўлиш, андиша қил,
Бу тақир нодонлигинг
Ютмасми бир кун гўр бўлиб.

Оч кўзингни эр эсанг,
Идрок билан оламга боқ,
Оҳ урармиз сенга шундоқ,
Еру осмон жўр бўлиб...

Б У Л М А С

**Лабингдек лаълийи майгун,
Юзингдек бўстон бўлмас,
Менингдек сенга бир дилташнаю,
Ошифта жон бўлмас.**

**Сен, эй сен, дилбари золим,
Кўриб-ку, сезмадинг ҳолим,
Бу ҳолимдан баёнлар айласам,
Дардим аён бўлмас.**

**Хаёлинг еру осмон, деб
Хижолат айлама, жоно,
Сенингсиз менга на еру
Сенингсиз осмон бўлмас.**

**Не толеким, жаҳонда мен учун
Ишқи жаҳонинг бор,
Ушал оташ жаҳонинг бўлмаса,
Менга жаҳон бўлмас.**

**Қошимдан нозу истиғно билан
Кетдинг, ёмон бўлди,**

Қошимга нозу истиғно билан
Келсанг, ёмон бўлмас.

Жамол истар омонлик
Мубталолик ўтидин ҳар дам,
Билар бечора лекин, унга —
Бу ўтдин омон бўлмас...

БИРАМ НОЗИК, БИРАМ НОЗИК...

Кийибсиз шуъладин кўйлак,
    Бирам нозик, бирам нозик,
Тақибсиз лаладин баргак,
    Бирам нозик, бирам нозик.

Турибсиз гоз этиб кўкрак,
    Учишга чоғли каптардак,
Қарашлар жодую ҳуркак,
    Бирам нозик, бирам нозик.

Узун киприклару гулгун
    Дудоқлар — гунчайи хандон,
Чизилган жонли тасвирдак,
    Бирам нозик, бирам нозик.

Кўзингиз осмонида
    Хаёлдан жилвалар кўрдим,
Тараф йўқ, барчаси бирдак,
    Бирам нозик, бирам нозик.

Паришон сочингиз бирлан
    Кўнгилда ҳисларим ўйнаб,

**Шивирлар тонгда ёмғирдак,
Бирам нозик, бирам нозик.**

**Утар кунлар, кечар тунлар,
Юракда гул очиб, куйлар
Уша афсонаю эртак,
Бирам нозик, бирам нозик...**

«ТАРАФИННАН»

(Хоразм йўлида)

Биз — телба кўнгил, ошиги —
Шайдо тарафиннан,
Сиз — ишвали ул наргиси —
Шахло тарафиннан...

Биз — аҳду вафо, оҳу фиғон
Хайлига мансуб,
Сиз — ғамза адо, позу
Таманно тарафиннан.

Биз — севги биёбонида
Қайс лашкардирмиз,
Сиз — шиква хиёбонида
Лайло тарафиннан.

Биз — ишқу висол кўйида
Саҳройи самумдек,
Сиз — субҳи сабосиз,
Дали дарё тарафиннан.

Биз — ишқзада, оташзада,
Ҳижронзада булбул,
Сиз — булбули маст орзуси
Раъно тарафиннан.

Сиз — зеби жамол бобида
Дунёйн жаҳонсиз,

Ҳой, борми назар биз сари
Дунё тарафиннан?

Ёндирмадимми мактубимиз
Сизлари бир бор,
Оташ эди-ку, ҳар сўзи
Маъно тарафиннан...

Оҳлар урамиз биз яна —
Ушшоқи Бухоро,
Келгайму, дея ул пари
Хиво тарафиннан...

ҚУЁШ ҚАМАРБАСТА

Баҳор таманно-таманно
Юриб аста-аста,
Қуёш гулхонасидин
Тизди элга гулдаста.

Ясанди, лолазор бўлди
Тамомий чўлу чаман,
Кийимлар ораста бўлди.
Хаёллар ораста.

Шифо тилагинг эса, тур,
Тонг жамолига термул,
Ариқлар қўшиғини тингла
Бирпас хотири хаста.

Боқингиз олам ҳуснига,
Рухиятчи жононлар,
Қўл-қўлга пайваста бўлсин,
Жон-жонга пайваста.

Ҳаёт кўкаламзорига
Муборак бўлсин қадаминг,
Эй яшил майса, гиёҳ,
Ниҳоли навраста.

Офтобдан назар етсину.
Дарёдан гуҳар етсин,

Гузар айламасин лекин
Нопоку нокаста.

Наврӯз муборак, наврӯз,
Эй азиз ёру диёр,
Асл чиройинг била боз
Кўриндинг атласда.

Сайри боғ чаманларга
Дўстларинг чорла, Жамол,
Кўнгиллар хизматига
Қуёш камарбаста.

СЕН БОШҚА, МЕН БОШҚА

Битармиз иккимиз ҳам бир китоб,
Сен бошқа, мен бошқа.
Этармиз иккимиз ҳам бир хитоб,
Сен бошқа, мен бошқа.

Кечиб наҳрул ҳаёт, шўх давраларда
Қад тутиб шамшод,
Ичармиз иккимиз ҳам бир шароб,
Сен бошқа, мен бошқа.

Боқиб гулчеҳра тонгларга,
Юраклар ёнса, тонг эрмас,
Яширганмиз кўнгилга офтоб,
Сен бошқа, мен бошқа.

Муяссар бўлмаса орзу,
Муқаррар бўлмаса матлаб,
Чекармиз иккимиз ҳам бир азоб,
Сен бошқа, мен бошқа.

Ёзиб ишқу аламлардан,
Қаноатли қадамлардан,

Берармиз оқибат бир сарҳисоб,
Сен бошқа, мен бошқа.

Умид уммонисан, дўстим,
Жамолни ноумид этма,
Бўлармиз шу Ватанга мустажоб,
Сен бошқа, мен бошқа...

БУЛМАГАЙ

То куюк жоним хаёлинг
Бирла машғул бўлмагай,
Лол қолурман соядек,
Кўнглимда булбул бўлмагай.

То такаллум этмасанг
Боғимда, гўё-булбулим,
Чин бўлур бедиллигим,
Кўнглимда кўнгил бўлмагай.

Бўлмагай кўнглим самандардек
Ҳавойи ишқ аро,
То унинг остида оташ,
Устида кул бўлмагай.

Сочи сумбул деб, хаёлим.
Сочилурсан ҳар замон,
Ким демишким, бу замонда
Сочи сунбул бўлмагай...

Мен ғазал деб оқибат
Ёздим неча арзномалар,

Балки маъқул бўлгай унга,
Балки маъқул бўлмагай.

Бас, умидворсан, нечун
Маъюсу маълулсан, Жамол,
Чин умидворлар сира
Маъюсу маълул бўлмагай...

ҲАДДИН ЖАФО

Бизга, жоно, биз томондин
Утганинг ҳаддин жафо,
Утганинг-ку, майли, боқмай,
Кетганинг ҳаддин жафо.

Сен кетарсан, мен қоларман
Йўлларингга термулиб.
Кўзни ҳайрон, дилни вайрон
Этганинг ҳаддин жафо.

Дарди ҳижронинг, санам,
Кўнглимга ҳижрон тошидир,
Тош олиб, бошимга боз
Ирғитганинг ҳаддин жафо.

Мен-ку, ҳар дам йўлларингда
Силкинувман барг каби,
Сочларингни сен яна
Силкитганинг ҳаддин жафо.

Битди бор сабру қарорим,
Эй муҳаббат, қўй мени,

Қўй мени, бошимга бундоқ
Битганинг ҳаддин жафо.

Эй Жамол, севдинг санамни,
Бир замон андиша қил,
Севмаган ёрдин муррувват
Кутганинг ҳаддин жафо..

КЎНГЛИМ ҚУШИ ТО...

Кўнглим қуши то манзили
Маъвога етишди,
Булбул каби гул қошида
Ғаввога етишди.

Воҳ-воҳки, гулим чекди дилим
Ҳар кеча қайғу,
То заҳмат ила бир кеча
Раънога етишди.

Ёндирма, кабоб айлама,
Куйдирма мени, ишқ,
Куйдирма, кўнгил сен каби
Савдога етишди.

Ҳижрон, нари тур, ошиқа
Сўз очма жафодин,
Ошиқ сени изминг ила
Сахрога етишди.

Фарҳодни қара, қайғуда,
Ширин, дея нолон,
Мажнунни қара, уйқуда
Лайлога етишди.

Дилбар, яна киприк била
Шаҳлони яширма.
Лаб ташна бу ёринг
Уша дарёга етишди.

Бир карра назар солдию
Айрилди жаҳондин,
Бир карра назар ташлади,
Дунёга етишди...

Ҳай-ҳай, не саодатки,
Жамол меҳри-вафо деб,
Тошкентда наво чекса,
Бухорога етишди...

ЧАЛМА СОЗИНГНИ, МУҒАННИЙ...

Чалма созингни, муғанний,
Чалганинг титратмаса,
Жазб этиб жонларни, дилга
Жазза-жазза ботмаса.

Чалма созингни, муғанний,
Сайрабон булбул каби,
Сеҳр этиб кўнгил чаманин,
Уйқудан уйғотмаса.

Торларинг тебратма ортиқ,
Уйла, ундан не мурод,
Тебраниб, урганда тўлқин,
Тўлқини тебратмаса,

Баҳра йўқ жонимга бир дам
Баҳри созингдан, нетай,
Чайқалиб, бир дам хаёлим
Баҳрини чайқатмаса.

Чулғаса бошимни савтинг
Яхши, лекин не самар,
Маст этиб бўйнимга ёрим
Сочини чулғатмаса.

Босма нолон пардаларни,
Парчалаб гам тошини,
Гоҳ тасалло ёши бирлан
Бир нафас йиглатмаса.

Бер, ичай санъат зиддини,
Ва лекин, хуш эрмас,
Ташналаб ичганда, меҳри
Шу замон чанқатмаса.

Эй Жамол, сиздир қаламни,
Қўй газал датовсини,
Не наволар масж уриб,
Назмингда ўйнаб ётмаса...

БОНГ УРАР ГУЛШАНДА БУЛБУЛ...

**Бонг урар гулшанда булбул,
Гулга булбулдан ривож,
Не қилур гулшан аро ул,
Етмаса гулдан ривож.**

**Сўйлама, жоно, сўзингни
Гамзага жўр айлама,
Ким, менинг шайдолигимга
Шу шириин тилдан ривож...**

**Ерга осмондан қамар бор,
Ойга офтобдан самар,
Унга-ку, улдан ривождир,
Бунга ҳам булдан ривож.**

**Кимга меҳнатдан шарофат,
Кимга заҳматдан зафар,
Ким бировларнинг илинжи —
Бир сиқим пулдан ривож.**

**Кимга оташдан заволу,
Кимга ёлқиндан камол,
Менга кўнгилдан таназзул,
Менга кўнгилдан ривож...**

Равнақингни тонг била тундан
Тилармишсан, кўнгил,
Тонгга оқилдан тараққий,
Тунга гофилдан ривож.

Эй нигоро, ою йилларнинг
Ривожин истама,
Етмаса кундан ривож,
Ойдин ривож, йилдан ривож.

Мен-ку, жонимдан ривожинг
Истадим, жононасан,
Сенки дилдорсан, тиларман
Мен сенга дилдан ривож.

Майлига, ўтларга ёққил,
Ишқаро ёндир мени.
Гар тилар бўлсанг мабодо
Бир ҳовуч кулдан ривож.

Эй Жамол, ҳар дам буюклар
Назмини ёд айлаким,
Сенга — Ҳофиздан ҳарорат,
Сенга — Бедилдан ривож...

Ш А Б Н А М

Лола баргига қўнган
Дур қатра зилол шабнам,
Сенга бир саволим бор,
Келмасин малол, шабнам.

Сен қатра тароватсан,
Барг узра омонатсан,
Бас, нечун нигоҳингда
Шунчалар хаёл, шабнам?

Айрилиқ яқиндир деб,
Шунга кўзларинг намми,
Ё ўзи хаёлчанми
Ишқ ичра висол, шабнам?

Кўз ёши эмассан, йўқ,
Упганда саҳар чоғи
Ер дудоғидан сўрган
Менга қатра бол шабнам.

Бенасиб эмасдирсан
Шумният рақиблардан,
Қасд этар қуёш сенга,
Қасд этар шамол, шабнам...

Қоинотни сайр айлаб,
Гулшанга саломат қайт,
Пок экансан, оламда
Етмагай завол, шабнам.

Тонгларда гўзал лола
Васлини ғанимат бил,
Умрингни сафарларда
Ўтказма увол, шабнам.

Ёр кўксига бир оқшом
Дур бўлиб қўнар бўлсанг,
Бўса бирла болингни
Нўш этар Жамол, шабнам...

ҚОЛДИ УМРИМ ҚҰҚЛАМИ...

Қолди умрим кўклами
Кечмиш йўлим сўқмоғида,
Қатра нуру қатра кўз ёшим
Ёнар япроғида...

Қатра-қатра шабнамида
Шодлигимдир ёширин,
Ёшириндир ҳасратим ҳам
Қатра-қатра доғида.

Қатра-қатра нур тўкиб,
Бошимда ёнди юлдузи,
Упдим илҳом қатрасини
Гунчайи титроғида.

Маст этиб кўнглимни бир дам,
Яшнади армонларим,
Акс этиб жонон фаслнинг
Чақнаган чақмоғида.

Ҳисларим селларга қўшдим,
Оқди анҳори азим,

О, ўзим саргашта қолдим
Термулиб қирғоғида.

Эй Жамол, ёзинг етишди,
Битди умринг кўклами,
Бир парининг бир нафаслик
Бўсайи қайноғида...

Қ А Д А Х

Қатра-қатра ёш тўкарда
Мисли бир Лайло қадаҳ,
Ҳам чекар меҳри—вафодин
Оҳи вовайло қадаҳ...

Бас, ҳаёт базмидадирсан,
Майпарастсан, ўйлаким,
Умри инсон ҳам мисоли —
Нур тўла паймо қадаҳ.

Тонг — лабо-лаб жом эса,
Оқшом — тўла паймонадир.
Кун — яна танҳо қадаҳдир.
Тун яна танҳо қадаҳ.

Лаҳза-лаҳза ҳар нафас ҳам
Бир қадаҳдир, эй рафиқ,
Сипқорурмиз гоҳи шодон,
Гоҳи ғамосо қадаҳ...

Кимга шавкат — бир қадаҳдир,
Шон—қадаҳдир ким учун.
Манга дилбар шеър у илҳом,
Савти Насрулло — қадаҳ!

Бас, ҳаёт базмида маст —
Эрсам-да, аммо, йўқ, демам,
Ногаҳон яшнаб узатса
Ул кўзи шаҳло қадаҳ.

Нози дилдор — бир қадаҳдир,
Бир қадаҳдир — рози дил,
Лекин устозлар каломи —
Чин қадаҳ, аъло қадаҳ.

Ул қадаҳким, кимки ҳушёр —
Эрди, ҳушёр айлади,
Худлисанд мастларни аммо
Айлади расво қадаҳ.

Дўст қадаҳ сунди Жамолга,
Тарки истиғно керак,
Тенг бўлурму бунга, ё раб.
Тутса гар дунё қадаҳ!..

БУХОРОДАН, БУХОРОДАН...

Бу тенгсиз давлати маъмур —
    Бухородан, Бухородан.
Бу чексиз санъати манзур —
    Бухородан, Бухородан.

Не тонгдир, тонгаро масрур
    Мисоли шуълайи биллур,
Таралса нағмайи танбур —
    Бухородан, Бухородан.

Не тонгдир, тонг ила тенгқур
    Бўшатса ҳар куни минг қур
Ҳовучдан зар, этакдан дур —
    Бухородан, Бухородан.

Табиат интихоб этган,
    Саховат беҳисоб этган
Бу не мўъжиз аломатдур —
    Бухородан, Бухородан.

Нигоҳи сизни лол этса,
    Сўзи ошифтаҳол этса,
Билинг, бу орази суҳсур
    Бухородан, Бухородан.

Элим дарёлигинг дебочасин
Минг йил баён айлаб,
Муҳаммад Наршахий айтур:
Бухородан, Бухородан.

Табобат илмида Сино,
Нафосат бобида танҳо
Дамо-дам бўлдилар машҳур
Бухородан, Бухородан.

Жаҳонга рўбарў келса,
Жамолга шарҳ ҳожат йўқ,
Шу басдир, сўйласа мағрур:
Бухородан, Бухородан...

У М И Д

Олам ичра кимга еру
Кимга осмондир умид,
Кимга оламдек муқаррар,
Кимга армондир умид.

Кимки саҳрони чаман истар,
Умид дарёси бор,
Ким ёниб кўзлар фалакни,
Юлдузистондир умид.

Мен умид ўғлониман,
Ошдим хатарлар тоғини,
Отамен, энди довон
Ошгувчи ўғлондир умид.

Бу ҳаёт уммони кенгдир,
Кенг умидлар баҳри ҳам,
Кимга имкон, кимга даврон,
Кимга тугёндир умид.

Уйла, жон берди Улуғбек,
Қон тутар душманни лек,
Занглаган эгри қиличга
Сачраган қондир умид...

Шамси анвардир тилим, деб
Элга келтирди имон —
Ул Навойким, башарга
Нури иймондир умид.

Тонгла кел, деб ул паривашга
Саломлар йўлладим,
Тунда боргум, деб жавоб айтди,
Шабистондир умид.

Сен умидга банда бўлма,
Сен умидлар шоҳи бўл,
Кексалар дер: гоҳи раҳмон,
Гоҳи шайтондир умид.

Кимга қатра, кимга денгиз,
Кимга бир дунё қадар,
Ким учун оғриқли тандин
Чиқмаган жондир умид.

Уз эли-ла ифтихор этса,
Жамолга айб эмас,
Утса гар минг йил жаҳондин,
Ўзбекистондир — умид...

ЮЛДУЗИМ

Бошинг узра айланур
Минг турли дунё, юлдузим.
Айламиш шу баҳри нур
Бағрингни кимё, юлдузим.

Гоҳи Чўлпонсан мунаввар,
Гоҳи бир Зухройи зар,
Гоҳи маъюс, жилвагар,
Сузгун Сурайё юлдузим.

Гоҳ намоёнсан фалакда,
Гоҳ фазо ичра ниҳон,
Ким учун пинҳон, ва лекин
Кимга пайдо юлдузим...

Лол қолурман: кўзларингда
Шуълаларму, жилвалар?
Болқишингда неча маъно,
Не таманно, юлдузим.

Тун аро киприкларингдан
Кипригимга нур эмас,
Сочилур нурдек табассум,
Нур тасалло, юлдузим.

Мен-ку, ҳайронинг боқиб,
Сен ҳам менинг ҳолимни сўр,
Мавж урар теграмда дунё —
Баҳру дарё, юлдузим.

Нечаким юлдуз чарақлар
Кўкда олмос порадек,
Бурқираб-биқсир Заминда
Шунча ғавғо, юлдузим.

Гоҳи бир дам шафқат айла,
Ол қўлим, кўнглим ёрит,
Ёлвориб, жоним куйиб,
Этсам тавалло, юлдузим.

Лабларим тўккан табассум,
Кўзларимнинг ёшида —
Менга ҳамроҳ бўлки, мен ҳам
Сенга ҳамроҳ, юлдузим.

Бору барҳақ бўл, бақо бўл,
Бўл саодатдан нафас,
Бўлмагил армон ва ё —
Алдоқчи рўё, юлдузим.

Сен ажиб рамзи камолсан —
Ким, нидо айлар Жамол,
Ён мунаввар, ён мунаввар,
Юлдузим, ҳо, юлдузим!..

В А Т А Н

Мен ҳаёл осмонида
    Ҳар лаҳза парвоз айладим,
Мен умид уммонида
    Кўнглимни гаввос айладим.

Мен ҳаёт дарёсидин
    Жонимга сипқордим сурур,
Мен муҳаббат мулкидин
    Топдим ўзимга баҳри нур.

Мен садо бердим, чаманда
    Ғунчалар берганда сас.
Мен гўдакларнинг муаттар
    Бўйидин олдим нафас.

Мен севинчлар ичра ёндим
    Қатрада юлдуз кўриб,
Сеҳраро қолдим наволар —
    Мавжида денгиз кўриб...

Оқибат не-не саодатларни
    Айлаб интиҳоб,
Эй Ватан, сенсан саодатбоши! — деб
    Қилдим хитоб.

Сен омонсанки, юракда
Шунчалар шавқи шуур,
Сен омонсанки, жаҳоннинг
Жилваси кўнглимдадир.

Ул қуёшким, кечалар
Уфқинг уза қўйганда бош,
Бош қўярман мен оёғингга,
Севинчдан кўзда ёш...

Не муборак лаҳзаким, мен
Ифтихоринг англадим,
Ҳам кўнглим дунёсида
Меҳрингни мумтоз айладим.

Ҳам бу кўнглим то буюк —
Ишқингдин этмишдир наво,
Ул навосиз бенаводир,
Бенаводир, бенаво!..

НАВОИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Йўқ, чақиндин эрмас ул, осмон қизил, сориг, яшил,
Ё шафақдин ҳар тараф рахшон қизил, сориг, яшил,
Ё чаманда лолаю райҳон қизил, сориг, яшил,
Хилъатин то айламиш жонон қизил, сориг, яшил,
Шуълайи оҳим чиқар ҳар ён қизил, сориг, яшил.

Зарра шафқат деб ўтиндим мен мунаввар моҳдин,
Бир ишорат деб кутиндим боз ўшал даргоҳдин,
Воҳким, додимга имдод етмади дилхоҳдин,
Гулшан эттим ишқ саҳросин самуми оҳдин,
Ким эсар ул даштаро ҳар ён қизил, сориг, яшил.

Нолишим тонгларда, дардимнинг қамолидин эрур,
Кипригим чанги ҳужумларнинг шамолидин эрур,
Барчаси савдойи ишқимнинг қамолидин эрур,
Орази, ҳолинг била хаттинг хаёлидин эрур,
Кўларимнинг олдида даврон қизил, сориг, яшил.

Топмадим ҳаргиз омонлик лабларинг бедодидин,
Ёш тўқарман кеча-кундузлар кўзинг жаллодидин,
Вой, ишондим, сенча зодим йўқ башар авлодидин,
Шишадек кўнглимдадир гулзори ҳуснинг ёдидин,
Тобадонинг аксидек алвон қизил, сориг, яшил.

Лаҳзада оташмену, сувмен ҳамоно лаҳзада,
Лаҳза-лаҳза жисму жоним, боқки, бундоқ ларзада,

Соқие, қаршингда турган бир ғарибу ғамзада,
Лолагун май тутқил олтин жом бирлан сабзада,
Ким булардан яхши йўқ имкон қизил, сориг, яшил.

Гарчи чин сабру қаноат ёр эрур беҳад, валеқ,
Ҳам неча дўсту анис ғамхор эрур беҳад, валеқ,
Чораи карвонда гарчи нор эрур беҳад, валеқ,
Фақраро беранглиқ душвор эрур беҳад, валеқ,
Ҳирқада тикмақ эрур осон қизил, сориг, яшил.

Эй қалам, сургин рақам, роҳатни зинҳор истама,
Эй кўнгил, илҳоминг иста, ўзга дилдор истама,
Эй Жамол, шеър зийнатига шамси анвор истама,
Эй Навоий олтину, шингарфу, зангор истама,
Бўлди назминг рангидин девон қизил, сориг, яшил.

ФУЗУЛИЙ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Сеҳр айламиш то бир ажаб нозик-адо мани,
Солмиш, кўрингим, не ажаб ўтларга, оҳ, мани,
Ё бахт, кўйида оқибат айла фидо мани,
Ё раб, балойи ишқ ила қил ошно мани,
Бир дам балойи ишқдин этма жудо мани.

Ё ишқ, ҳифзу ҳимоятингни аҳли дарддин,
Андоқ меҳри бағоятингни аҳли дарддин,
Ҳам ул тариқи оятингни аҳли дарддин,
Оз айлама иноятингни аҳли дарддин,
Яъники, чўх балоларга эт мубтало мани.

Отқил мани оташлара, бер бўйла роҳатим,
Самандардек ўтлар кечиб, ёнмоқ — саодатим,
Шу кўнгил — шоҳидимдир, шу олам — шаҳодатим,
Улгунча кўтарма асло балодан иродатим,
Мен истарам балони, чун истар бало мани.

Тилагимни васлу ҳажраро ғурбатда қилма суст,
Талабимни қалбу қон аро қудратда қилма суст,
Туғёнимни тошир-тошир, шиддатда қилма суст,
Тамкинимни балойи муҳаббатда қилма суст,
То дўст таън этиб, демая бевафо мани.

Ошир юракда шавқини шавқи баҳориминг,
Ёйгил овозасин яна оламда бориминг,

Олиб раҳматин бу кўнгил, ошифта — зориминг,
Гетдикча ҳуснин айла зиёда нигориминг,
Галдикча дардига батар эт мубтало мани.

Айла кўнгилни шуъламакон фикратиндаким,
Оқсин кўзимдин шуъла тамом ҳасратиндаким,
Жонимни тобла андоқ ҳижратиндаким,
Уйла, заиф қил таними фурқатиндаким,
Васлина мумкин ўла етурмак сабо мани.

Ё ишқ, бир дам санамимга ёвуш, додим санго,
Шафқат сол кўнглига, яна етказ кўнглим анго,
Жамолни ёр васлига муяссар этсанго,
Наҳват қилиб насиб Фузулий каби манго,
Ераб, муқайяд айлама мутлақ манго мани...

МАШРАБ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Менга моҳи талъатинг кўрмоққа энди ҳад эмас,
Лаб очиб, дардим баён этмоққа ҳам рағбат эмас,
Ўлтирибман зору гирён, юргали ҳолат эмас,
Чун қўлим бирла оёғим боғламоқ ҳожат эмас,
Мен ўлимга розиман, чун тургали тоқат эмас.

Манглайим шўрдир азалдин, сен яна шўр айлама,
Кўзларим ҳам тийракомдир, энди сен кўр айлама,
Жавру бедодинг-ку бундоқ, шиддатинг жўр айлама,
Мунча шиддат бирла бошим кесгали зўр айлама,
Баски, одам қони тўкмак сенга ҳам тоат эмас.

Энди жоним ҳажр аро, сўнмоқни бир дам билмади,
Кулфату, ранжу аламни ўзгадин кам билмади,
Ўтди шу ҳасратда ёзим, ўтди кўклам билмади,
Умр чун барқи ҳаводис, ғофил одам билмади,
Ою кун оромига бир лаҳзаи фурсат эмас.

Ерини йиғлатмаган ёри гуландом қайда бор?
Ишқ аро айёми ғамдир, ўзга айём қайда бор?
Мен каби ошиққа маъшуқдин тўла жом қайда бор?
Лашкари хунрез бўлса, сабру ором қайда бор?
Мажнунни девоналарнинг шоҳига роҳат эмас.

Тўхта, ошиқ, оқибат кор қилди афғонинг сени,
Қим, қилич сирмаб, бошингга етди жононинг сени,
Боракалло, тигаро қолди, Жамол, жонинг сени,
Чун муборак бўлсин, эй Машраб, қизил қонинг сени,
Хўп иш бўлди сенга, жон берганинг офат эмас...

БИР КЕЧА

(Қўшиқ)

Бир кеча кўнглим уйи шодон эди,
Булбул ўқиб, қумри ғазалхон эди,
Шул кеча маҳваш менга меҳмон эди,
Вой, уни маҳваш демаким, жон эди.
Вой, уни маҳваш демаким, жон эди...

Тоғ эди, тоғ бошида орзу каби
Нашъали бўстон эди, бўстон эди,
Сўйлар эдим, сўйлар эдим мен тўлиб,
Ул эса хандон эди, хандон эди.
Бир кеча маҳваш менга меҳмон эди.
Вой, уни маҳваш демаким, жон эди.

Бошида юлдузли, мусаффо фалак,
Пойида тўлқинли Зарафшон эди.
Ой бўлиб оламга боқаркан малак,
Кўзлари чўлпон эди, чўлпон эди.
Бир кеча маҳваш менга меҳмон эди,
Вой, уни маҳваш демаким, жон эди.

Маскан эди бизга само, беҳазил,
Уйларимиз — орзую армон эди,
Нур ила оташда ёниб икки дил,
Нур тўла, оташ тўла даврон эди.
Бир кеча маҳваш менга меҳмон эди,
Вой, уни маҳваш демаким, жон эди...

ЎЗБЕКИСТОН

(Қасида)

Қачон кўз очдим, оташли осмонинг қачон кўрдим,
Қачон кўрдим, қачон ёндим, қачон куймоққа улгурдим!..
Чаманда бош қўйиб япроқларингга, нашъалар сурдим,
Гаҳи мажнуншиор юрдим,
Гаҳи мастона оҳ урдим,
Қачон бўлди буларнинг барчаси,
эй онажон юртим!..

Билолмасман... Фақат ошиқману ошифта ҳол менда,
Ўтар умрим қуёшинг қаршилаб, умри висол менда,
Ичиб дарёларингдан, ташнамен, нўши билол менда,
Мунаввар бир хаёл менда,
Муқаррар бир савол менда:
Нечук жонон ватансан бу жаҳонда
жонажон юртим!..

Ажойиб бир саволсан, истадим, мен ҳам жавоб айлай,
Жавобим кашф этиб, саргашта кўнглим офтоб айлай,
Муаззам шу жаҳонга кимлигинг айтиб, хитоб айлай,
Шитоб айлай, шитоб айлай,
Сени заррин китоб айлай,
Асрлар қошида сеҳринг сўроқлаб,
ўй суриб турдим...

Жавобим келди бир-бир неча ошқору ниҳонлардан,
Қоронғи, номи йўқ юлдуз каби олис замонлардан,

Фалакка ваҳма солган, жабҳалар, жанглар, суронлардан.
Жавобим келди бир дунё,
Ва лекин қонмадим асло,
Агарчи тарихинг Бобир каби

дафтардин ўткардим...

Овозинг келди кўкни тилкалаб ўтган қуюнлардан,
Қуюнлар қўйнида машъал бўлиб ёнган фунунлардан,
Баёту шеър каби саргашта савдою жунунлардан,
Овозинг келди пайдар-пай,
Севиндим, тингладим тинмай,
Кўринди сувратинг, гирёнаю гирёна термулдим...

Асрлар кечди... лекин қолди фарёду фиғон сенда,
Замонлар ўтди, лекин ўтмади хуррам замон сенда,
Даҳо бирлан буюклик топмади ҳаргиз омон сенда,
Булутлар қуршади бошинг,
Ғанимлар тўқдилар ёшинг,
Ўқиб қиссангни, юртим, ғуссалар,

ғамларга ғарқ бўлдим.

Муборак интиқомга кўз тутардинг... Етди соатлар,
Музаффар Инқилоб келтирди бошингга саодатлар,
Йиқилди, хонумони кул бўлиб, ёнди қабоҳатлар,
Балолар топдилар барҳам,
Очилди нурли бир олам,
Мунаввар оламингга кирдим

офтоб билан тўлдим...

Ғаразлар, кирдикорлар, шум адоват, фитнаи қосир,
Неча бор ғов келиб сенга, йўлингга бўлдилар ҳозир,
Ва лекин синди ханжарлар, муродлар бўлмади ҳосил,
Супурдинг барчасин, сурдинг.

Бутун оламга бонг урдинг:

«Бу қўрғон устивордир, мен уни

қоним билан қурдим!»

Бугун ўқтамлигингни кам эмас, буткул жаҳон айтар,
Қамолинг авжини авж пардаларда назми жон айтар,
Улуғбек юлдузи сарманзилини осмон айтар,
Қуёшдек шавкатинг бордир,
Туганмас давлатинг бордир,
Менинг ҳам безавол бахтим шуки,
бахтинга йўғрилдим.

Ҳалол, ҳотам табиат сувратинг тенгсиз гўзал этмиш,
Ҳалол, мардона меҳнат боғларинг қанду асал этмиш,
Ҳалол, мардона дўстлик доврўфинг байту ғазал этмиш,
Ёзай юз бора, минг бора,
Юрак бу, менда не чора,
Тилаб илҳомларингни, ҳар саҳар
гулшанга юз бурдим.

Кезиб гулбоғларингни, айласам фикримни жамбаста,
Буюклик, эзгулик, олий саховат сенга пайваста,
Барига чин сабаб, фарзандларинг анвойи гулдаста,
Шунинг-чун мангу дилбарсан,
Тўлишган моҳи анварсан,
Бу не олий саодат менгаким,
бошингдан ўргилдим!..

Муборак байраминг, бошингда осмондек Ватан пайдо,
Азиз ғойибларинг — устози шеър, арбоби фан пайдо,
Қўрарга қоматингни неча минглаб орзуманд пайдо,
Севимли Ўзбекистонсан,
Қуёш назмида дostonсан,
Қи, мен ҳам зарра бир хокинг,
келиб, пойингга ўлғирдим!..

ИНҚИЛОБ

(Қасида)

Инқилоб! Эй инқилоб!

Муҳаммад Иқбол

Ястаниб ётмишди олам бир ўлик уммон каби,
Беҳарорат, бетароват, бузғуну тўзғин, хароб.
Ногаҳон қўзғалдинг олам ичра бир тўфон каби,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Ёндилар оташларингда неча тақдири азал,
Не қабоҳат, не разолат, не мазаллат боб-боб,
Бир йўла йиқдинг, вале ёқдинг, совурдинг бебадал,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Ўтди ҳасрат, кетди сарват, битди шу шиддат билан
Бир тараф айшу фароғат, бир тараф ашку азоб.
Қад кўтардинг сен фақат меҳнат билан, заҳмат билан,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Не ғаразлар, не маразлар, неча кору кирдикор,
Этмади қаҳрингга тоқат, бермади зарбингга тоб.
Сен музаффарсан ҳамиша, сен фақат ғолибшиор,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Сен ҳалокатга кишансан, сен уқубатга тугун.
Сен адолатдан шарора, сен ҳақиқатдан хитоб.
Тангрисан, ҳақсан, расулсан сен жаҳон ичра бугун,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Дов этар дунёга зўру зар ила масту аласт
Бир тўда машъум кўланка, бир тўда манфур жаноб.
Сен уларга оташинг ур, сен уларни эт абас,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Гоҳи балқиб, гоҳи қалқиб — сесканиб сузгай жаҳон,
Неча бир эллар шикаста, неча бир диллар хуноб,
Сен давом эт, сен давом эт, сен давом эт ҳар қачон,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Минг чирансин аҳли зар, аҳли сафо, аҳли ситам,
Барчаси халқ олдида масъул бўлиб бергай жавоб.
Сен ўзинг олий ҳакамсан, сен ўзинг олий ҳакам,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Қолмагай оламда хору мазлуму зору ҳақир,
Сен шитоб этсанг не бўлғай, сен шитоб этсанг, шитоб.
Бизга иқболи шарифсан, бизга қисматсан ахир,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Етди чин олтмишга ёшинг, яшна юз миллионланиб,
Сен — қуёшли эътиқодсан, сен шарафли бир китоб.
Довругинг юрсин яна олам аро осмонланиб,
Инқилоб! Эй инқилоб!

Сен ватаннинг кўркидирсан, сен чаманнинг гулшани,
Тонгда сипқорган гулобу тўйда сипқорган шароб.
Сен умрлар файзидирсан, сен ҳаётнинг равшани.
Инқилоб! Эй инқилоб!

Бўлмагай оламда ҳеч зулмат — мазаллатдан асар,
Порла, шу дунёни тўлдир, эй мунаввар офтоб.
Сенга ташна, сенга илҳақ, сенга муштоқдир башар,
Инқилоб!
Инқилоб! Эй инқилоб!

1970—1978

МУНДАРИЖА

Шеърят	3
Тун чорлайди	5
Ўзбекистон туни	7
Бир туп жонон ўрик	10
Ҳилол	11
Лумумба қўшиғи	13
* Отамга хат	15
Улфатларим	18
Она ўтмиш, она истиқбол	20
Менга илашибди ажиб бир очлик	22
*Қора тош	24
Қалбдан садо	26
*Тасаввур	28
Нақадар сирли кеча	31
Футбол	33
Файласуф билан суҳбат	35
Ролми ёки ҳақиқий ўзи	38
Нажот майдони	40
*Томоша	43
*Гўзаллар сафидан сени излайман	45
Бир ошиқ мактуби	47
Хиёнат	49

Узрлар	52
Отам	55
Аё кўнглим	58
Сирлашар	59
*Пахтакор қўшиғи	60
Нидо	62
Тилак	64
* Сувайдо	68
Менинг увоқ шеърим — менинг дилпорам	71
Ғазал	97
*Кўкчада	99
*Боқсалар жонимга, жоно	101
Соялар	103
Айланма кўп	105
*Оҳ, гўзал Фарғонанинг	107
*Булут	109
Нағмаси	111
Сен бугун узган бу япроқ	113
*Машраб монолоғи	115
*Бир хотиннинг бетийиқ эрига айтганлари	117
Бўлмас	119
Бирам нозик, бирам нозик	121
Тарафиннан	123
*Қуёш камарбаста	125
*Сен бошқа, мен бошқа	127
*Бўлмагай	129
*Ҳаддин жафо	131
*Кўнглим қуши то	133
Чалма созингни, муғанний	135
Бонг урар гулшанда булбул	137
Шабнам	139
Қолди умрим кўкклами	141
Қадаҳ	143
Бухородан, Бухородан	145
Умид	147
Юлдузим	149

Ватан	151
Навоний ғазалига мухаммас	153
Фузулий ғазалига мухаммас	155
Машраб ғазалига мухаммас	157
*Бир кеча (Қўшиқ)	159
Ўзбекистон (Қасида)	160
*Инқилоб (Қасида)	163

*© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1980 й.

На узбекском языке

Джамал Камал (Камалов)

Т О С Т

Стихи

(Лирика)

Редактор *М. Аъзамов*
Рассом *Р. Зуфаров*
Расмлар редактори *А. Бобров*
Техн. редактор *У. Қим*
Корректор *О. Турдибекова*

ИБ № 885

Босмахонага берилди 4. 01. 80. Боснишга рухсат этилди 15. 09. 80.
Р 15710. Формати 70×90^{1/32}. Босмахона қоғози № 1. Адабий
гарнитура. Юқори босма. Шартли босма л. 6,14. Нашр л. 5,16.
Тиражи 7000. Заказ № 153. Баҳоси 80 т.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тош-
кент, 700129 Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси
ишлари Давлат комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия
ишлаб чиқариш бирлашмасига қарашли 2-босмахона. Янги-
йўл шаҳри, Самарқанд кўчаси, 44. 1980 й.